

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ЗАСВОЄННЯ
БІБЛІЙНОГО МАТЕРІАЛУ В УКРАЇНСЬКИХ ЛІТНІХ ТАБОРАХ
НА ПРИКЛАДІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Студент 6 курсу:

Васіков Павло Євгенович

Науковий керівник:

Ліцензіат наук про виховання

сестра Наталія Мельник

Львів – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Організація діяльності дітей в дитячих літніх таборах	5
1.1 Місце християнського виховання у сучасній виховній системі в контексті України.	5
1.2 Особливості організації літніх таборів	9
1.3 Завдання, які вирішуються таборуванням серед дітей молодшого шкільного віку	13
РОЗДІЛ 2. Вивчення Божого Слова під час літніх християнських таборів	24
2.1 Організація і методи засвоєння біблійного матеріалу	24
2.2 Порівняльна характеристика сучасних методів	31
РОЗДІЛ 3. Інтегрування нових методів в існуючу систему педагогічних методів для дітей молодшого шкільного віку	38
3.1 Характеристика методів засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку	39
3.2 Зміст програми дитячого літнього християнського табору для дітей молодшого шкільного віку	46
3.3 Застосування методів математичної статистики до аналізу проведених тестів	54
Висновок	58
Список джерел та літератури	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні, коли Україна знаходиться на шляху розбудови суверенного, демократичного й правового суспільства, турбота про виховання підростаючого покоління, формування особистості, розставлення правильних пріоритетів та цінностей, які побудовані на християнській етиці та моралі, повинні стати вищою соціальною цінністю.

Сучасне суспільство володіє потужними засобами впливу на свідомість людей через засоби масової інформації, медіа, соціальні мережі, літературу, тощо. Таким чином воно здатне нав'язати своїм споживачам різноманітні цінності. Найшвидше під цей вплив потрапляє молоде покоління, яке вже з малечку починає формувати свій світогляд.

Виховання — це повільний, непростий процес, який вимагає комплексного та системного підходу, тобто взаємозв'язку різних компонентів. І дуже важливим в цьому процесі є взаємодія сім'ї, церкви та школи. В даному контексті, потужним засобом формування світогляду та особистості молодого покоління може стати використання та втілення нових методів.

Одним з актуальних засобів дозвілля в Україні, який охоче приймають як діти так і їх батьки, є табори. Саме тому час, який діти проводять у літніх таборах, спрямований на формування світоглядних цінностей (патріотичних, оздоровчих, спортивних, загальнолюдських, християнських) і є потенційно потужним педагогічним інструментом.

Актуальність цього дослідження визначається потребою організаторів українських літніх християнських таборів пошуку нових методів засвоєння біблійного матеріалу серед дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження — християнське виховання в літніх таборах.

Предмет дослідження — методи засвоєння біблійного матеріалу в українських літніх таборах на прикладі дітей молодшого шкільного віку.

Мета роботи – розробити нові методи засвоєння біблійного матеріалу в українських літніх таборах серед дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до поставленої мети передбачається розв’язання таких **завдань**: розглянути особливості організації літніх таборів та завдання які вирішуються таборуванням серед дітей молодшого шкільного віку; розробити нові методи засвоєння біблійного матеріалу; інтегрувати нові методи в існуючу систему педагогічних методів для дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: метод синтезу та аналізу, метод узагальнення, метод порівняння, моніторингу та логічний метод.

Інформаційні джерела. До складу інформаційних джерел, які були використані в процесі дослідження, ввійшли: розроблені методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів, інтернет-ресурси.

Оскільки дослідження включає вивчення усталеної системи таборів, в роботі буде досліджено досвід пізно радянський та часи незалежності України (1991—2018 рр.)

Практична значущість результатів магістерської роботи полягає у можливості використання розроблених методів у сучасних навчальних та церковних практиках.

Результати магістерської роботи можуть бути використанні при організації діяльності дітей у літніх таборах. Доступні та цікаві для дітей засоби засвоєння біблійного матеріалу можуть бути ефективно поєднані з класичними педагогічними підходами. Сформульовані рекомендації можуть використовуватися для удосконалення роботи, спрямованої на християнське виховання дітей молодшого шкільного віку.

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В ДИТЯЧИХ ЛІТНІХ ТАБОРАХ

1.1. Місце християнського виховання у сучасній виховній системі в контексті України.

Виховання дітей в будь-яких соціо-культурних обставинах є дуже важливим завданням і вимагає постійного пошуку нових методів та засобів, які допомагають покращити ефективність виховного процесу. У всі часи важливу роль у вихованні дітей відігравала сім'я, і вона залишається найважливішим середовищем виховання. В епоху зростання освіти, зародження освітніх закладів, зростає роль навчальних закладів (дошкільних, шкільних та позашкільних). Постійно виховним процесом також займається Церква, намагаючись виховувати дітей до добра. Не винятком є і сучасна церква, яка і досі, незважаючи на плюралізм і секуляризм суспільства, велику вагу приділяє питанню вихованню дітей. Як відомо християнські церкви традиційно опираються на загальнолюдських цінностях, виховуючи дитину до доброти, турботи про ближніх, милосердя. Окрім діяльності, яка скерована на виховання дітей, Церква завжди відстоювала сімейні цінності, зміцнювала інститут сім'ї, як найважливішого середовища для всебічного розвитку особистості. Мабуть, складно знайти релігійне спрямування, де шлюб і сімейні вузи не мали б найвищу оцінку. Дбаючи про родину, Церква допомагає створювати сприятливу атмосферу для розвитку дитини.

Саме в сім'ї людина отримує основи духовності, напрямок у життя і свідомість свого обов'язку. З перших днів свідомого життя новий член сім'ї вчиться цінувати ту повсякденну роботу, від якої залежить його харчування, його здоров'я і зручності життя. Взаємини у сім'ї є прикладом побудови зорових стосунків з іншими. Тут, у рідному домі, дитина отримує перші чисті

естетичні враження. А при християнському релігійному сімейному укладі саму тут і закладаються задатки християнської віри, молитви і добрих справ¹.

У родинному вихованні важливою є роль батьків. Підтримка сім'ї та церкви, яку дитина бачить з дитинства, має величезне значення в ситуаціях, коли молода людина або підліток опиняється у складній ситуації. До того ж, діти, які виростили у віруючих сім'ях, частіше схильні брати участь у волонтерських програмах, з більшою охотою допомагають іншим людям.

Виховання у вірі позитивно позначається і на здоров'я дитини. Здоровий спосіб життя, відмова від алкоголю, куріння, вживання наркотичних речовин — все це допомагає розвиватися свідомості дитини сформувати правильне ставлення до шкідливих звичок. Цнотливість і розбірливість у відносинах не тільки цінна моральна якість, а й ефективний захист від захворювань, що передаються статевим шляхом, що також важливо в сучасному світі.

Відомі педагоги минулого теж відзначали важливість релігійного виховання, як сприятливого чинника для гармонійного розвитку особистості дитини. Як потреба віри, так і потреба пізнання Істини в людині є вродженою — таку думку постійно висловлювали К. Ушинський, Г. Ващенко та інші автори. Вона є проявом властивостей самої людської душі. І якщо трапляється так, що людина або народ позбавляються можливостей відбувати християнську релігійну практику, то з часом вони створюють для себе певну псевдо релігію, як це сталося з ідеологією при комуністичному режимі.

Вроджена потреба у пізнанні Істини особливо виразно спостерігається у дітей, а тому, на думку К. Ушинського, їх (ці потреби) слід покращувати, розвивати, наповнювати християнським змістом². Інакше відповідне місце в душі, «яке порожнім не буває», займуть «боги» іншого світу. Псевдорелігійне сектантство, забобони або сатанізм з'являються там, де утворюється вакуум внаслідок того, що релігійному вихованню не приділяли уваги.

---

¹ Религиозное воспитание детей / Епископ Александр (Милеант) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dorogadomoj.com/dr363vos.html>.

² Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. Т. 6. Матеріали до третього тома «Педагогічної антропології». Психологічні статті / К. Д. Ушинський. — К.: Рад. шк., 1955. — 616 с.

Християнське виховання в Україні ставить перед собою завдання плекання духовності української нації, формування особистості школяра на засадах християнської моралі, виховання доброти, милосердя, людяності, працьовитості, чесності, духовно багатой особистості. Християнське виховання є вихованням у людині головного почуття — почуття істини. Адже людина вважається сформованою особистістю тільки тоді, коли в неї не просто сформувалися поняття добра та зла, а коли добро керуватиме її волею. Тільки тоді людина стає здатною до справжнього діалогу зі світом, не розчиняючись у ньому, не гублячи свого сумління³.

Християнське виховання дитини — це спільні зусилля батьків, сім'ї, священика, катехита, цілої спільноти вірних. Воно полягає у створенні середовища, атмосфери, що розширює межі сім'ї, яка має безпосередній і тривалий вплив на релігійний розвиток дитини. А спільні зусилля допомагають дитині відчутти і легше збагнути суть парафіяльної спільноти, до якої вона належить.⁴

Спільнота є в серці християнської освіти не тільки як концепція, яка пропонується школою, але як реальність, якою живеться. У найбільшому християнському розумінні спільнота є участю в житті Пресвятої Трійці. Учні навчаються розуміти і цінувати спільноту настільки, наскільки вони досвідчують любов, довіру і лояльність у цій спільноті і освітніх програмах, де вони вчаться сприймати всіх людей як братів і сестер, створених Богом і відкуплених Христом. Шкільна спільнота навчає учнів і підготовляє їх до великої спільноти, якою є Церква⁵.

Надзвичайно важливо, щоб релігійне виховання базувалося на принципах любові, вимогливості, своєчасності, не насилля, єдності педагогічних вимог. Завдяки оптимально підібраній системі методів відбувається введення дитини у

³ Самолюк Г.С. Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 21, 2012. — С. 284-291.

⁴ Івах С.М. Принципи та методи християнського виховання. / С. М. Івах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Ч.5. — Умань, 2008. — С. 70-75.

⁵ Congregation for Catholic Education. Lay Catholics in Schools: Witnesses to Faith (October 15, 1982), 1982.

світ християнських цінностей та забезпечується прийняття їх за незаперечні істини у її щоденному житті.

Варто підкреслити, що трактування віри в Бога як передумови становлення моральності людини оголює гострі практичні проблеми відносин школи і церкви. В їх основі лежить державна політика в тій області, яка ґрунтується на Конституції України, на обліку виду традицій, особливостей духовного складу нашого народу, реальних потреб і т. д. Погляди щодо цієї політики неодноразово висловлювалися Президентом України: функція Церкви – піклуватися про морально-духовний стан суспільства, а держава йому в цьому має всіляко допомагати⁶. Очевидно, що ці погляди не можуть не перенестися і на школу. Сьогодні вони втілюють два головних принципи, на яких будуються відносини школи і церкви:

1. Кожен з цих суспільних інститутів виконує свої корисні для суспільства функції і жоден з них не зазіхає на чужі функції: школа не втручається в діяльність Церкви, а Церква — в діяльність школи.

2. На відміну від колишнього войовничо-атеїстичного відношення до Церкви, сьогодні між нею і школою можливо і потрібна тісна співпраця, тому що їх зусилля повинні взаємодоповнювати один одного.

Подібна співпраця передбачає виховання на вірі в Бога, яке здійснюється як безпосередньо самою Церквою (через її пряму діяльність), так і через її вплив на сім'ю, а також шляхом пізнання Святого Письма в школі, зокрема, на вимогу батьків.

Один з яскравих прикладів цього — це уроки християнської етики в сучасній українській школі. Подібні уроки вчать дітей жити за законами любові і добра. Вони покликані показати дітям, що існують ідеали, які відрізняються від тих, які нав'язує суспільство.

---

⁶ Церква, суспільство, держава у протистоянні викликам і загрозам сьогодення: інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу «Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин» 24 травня 2016р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. — Київ, 2017. — 48 с.

А християнська педагогіка стала орієнтиром на спасіння душі людини через розуміння самовизначального заперечення зла та практичну конкретизацію гуманних чеснот (у сферах дослідження морального вчення Ісуса Христа й апостолів, святих отців, церковної культури); вона відображає практичну реалізацію кращих якостей людини, що отримані на сприйнятті зразків Божественного ідеалу, застосовані з волі Творця у вимірах упорядкованого світобачення, всеблагого життєстверджуючого духовного начала, є протидією морального падіння, милосердного Божого супроводу до щастя у направляючій гуманній твердині всеперемагаючого поступу⁷.

Християнське виховання і навчання дітей — це справжній мистецький витвір, аналогів якому не існує. «Як скульптор із глини формує постать мистецького твору так священник працею не менш мистецькою, у м'якому воску дитячої душі виробляє образ і подобу самого Ісуса Христа»⁸.

Підсумком до сказаного вище можуть служити міркування К. Ушинського, який надавав релігійному вихованню особливого значення, ставив віру в Бога на чолі гуманістичної освіти. На його думку, «наука вивчає тільки те, що можна зрозуміти, релігія направляє дух людини до вічного і вічно незбагненого»⁹.

1.2. Особливості організації літніх таборів

Беручи до уваги те, що сучасні діти розвиваються в епоху стрімкого розвитку засобів масової комунікації і технологій, та беручи до уваги факт постійного зростання вимог щодо навчання учнів, видозмінюється і сам виховний процес. Батьки все менше часу приділяють спілкуванню з дітьми через їх зайнятість, менше простору стає для спільної праці і відпочинку, а також багато часу діти приділяють віртуальному спілкуванню. Тому перед вихователями виникає потреба шукати нових методів виховання, які б сприяли

⁷ Стефанюк С.К., Голянчук Р.М. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот. Вип. 2 / За заг. ред. С. К. Стефанюк. – Х.: Кроссрууд, 2010. – 68 с.

⁸ Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтавський вісник, 1994. – 192 с.

⁹ Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. Т. 1. Педагогічні статті / К. Д. Ушинський. – К.: Рад. шк., 1954. – 449 с.

більш тісному спілкуванню як між дітьми, так і спілкуванню дітей і вихователів.

В останні десятиліття в цьому контексті стрімко розвивається виховання в часі літнього дозвілля. Одним із таких видів є літні табори, під час яких діти не є заангажовані у навчальний процес, можуть більше часу проводити разом, спілкуватися, відпочивати і у вільній, невимушеній формі (часто ігровій) засвоювати певні життєві принципи.

Практика проведення літніх таборів в Галичині є широко поширена у церковному середовищі. Мало хто з віруючих людей засумнівається у важливості та необхідності участі церкви і в літньому дозвіллі дітей та підлітків. Часто можна почути, що батьки очікують літніх канікул з відтінками як радості, так і тривоги. Радість від того, що діти, нарешті, відпочинуть від бурхливого, різноманітного непростого шкільного життя, зміцніють, підростуть, відкриють для себе багато нового і цікавого, відвідають родичів і близьких, нарешті не пропустять жодного богослужіння, частіше відкриють Біблію. Водночас тривога виникає у зв'язку з тим, що віруючі батьки не завжди у змозі проконтролювати, в якому співтоваристві, під чий вплив опиняться їхні діти у вільний час, яку інформацію отримають, чи завжди зможуть встояти перед спокусами, йти по накатаній стежці, подібно до більшості своїх однолітків. Що приверне їхню увагу, які цінності вони виберуть, відкриваючи нове для себе, чи знайдуть час для читання Біблії, чи все з того, що вони почерпнуть від близьких і родичів, буде надихати їх?

Саме в таких випадках, як ніколи, корисними можуть стати літні табори. Організація літнього відпочинку дітей є складовою частиною безперервного та послідовного процесу християнського виховання. Дитячі заклади відпочинку створюють умови для змістовного, педагогічно обґрунтованого та цікавого дозвілля дітей, дають можливість їм творчо розвиватися, духовно та інтелектуально збагачуватися, розширювати світогляд¹⁰.

---

¹⁰ Технології організації відпочинку дітей у пришкільному таборі (з досвіду роботи): практичний посібник / упор. Н.І. Полищак. – Рівне: РОППО, 2012. – 48 с.

Проведення дитячих таборів є частиною виховного процесу. Дітям необхідно навчитися розумно використовувати вільний час — час відпочинку. Адже самі по собі, діти не навчаться правильному використанню вільного часу. Вони більше вчаться на практиці, ніж пасивно, слухаючи уроки і моралі. Якщо пройдений матеріал не застосувати в житті, то він просто залишиться темою минулого уроку. Як свого часу сказав Кант: «Теорія без дії порожня, дія без думки — німа»¹¹.

Табір — це місце зростання, час спілкувань і співпраці. Місце де дитина може з користю провести свій вільний час та у невимушеній формі крім знань, отримати настанову. Саме таким місцем є літні табори, які організують церкви, як правило, при катехитичній чи недільній школі.

Про настанову також говорить і Святе Письмо: «Міцно тримайся напучування, не лишай, його стережи, воно бо життя твоє!» (Приповісті 4:13)¹². Тому що, саме настанови здатні вивести нас з темряви: «Вона буде провадити тебе у ході, стерегтиме тебе, коли будеш лежати, а пробудишся мовити буде до тебе! Бо заповідь Божа світильник, а наука то світло, дорога ж життя то навчальні картання» (Приповісті 6:22-23)¹³.

Основними функція дитячого літнього табору є:

- 1) соціальна — це накопичення досвіду участі у громадському житті, в церкві, в праці, в колективі;
- 2) комунікативна — вміння жити в колективі, бути у злагоді з самим собою;
- 3) розвивальна — освітня — виховна — це розвиток пізнавальної активності дітей, їх ерудиції, кмітливості, творчого мислення;
- 4) дозвіллева — це виховання культури вільного часу¹⁴.

¹¹ Технології організації відпочинку дітей у пришкольньому таборі (з досвіду роботи): практичний посібник / упор. Н.І. Полицяк. – Рівне: РОІППО, 2012. – 48 с.

¹² Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

¹³ Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

¹⁴ Солова В.М. Соціалізація школяра у змісті діяльності дитячого закладу оздоровлення і відпочинку з денним перебуванням. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. - № 2. – С. 43-48.

Важливу роль у підготовці літнього табору відіграє організаційна частина. Дитячі табори, які організуються під час літніх канікул, зазвичай, тривають короткий час — від кількох днів до тижня, деколи більше, — але для того, щоб добре і злагоджено їх провести, з користю для учасників, організатори табору — священники й аніматори — розпочинають його приготування заздалегідь, протягом декількох місяців.

На початку призначається відповідальний за проведення табору, частіше за все — це директор недільної школи. Потім обирається рада табору з серйозних і активних вчителів недільної школи. З членів ради табору обираються відповідальні: за духову частину, за спортивну частину, за вільний час, за кухарів, за порядок, за батьківський комітет і за наставників.

Перше, про що повинен подбати відповідальний за табір, — це знаходження місця для його проведення.

Відпочинок дитини повинен бути наповнений яскравими враженнями і гарним настроєм. Для успішного здійснення процесу відпочинку заздалегідь мають бути підготовлені приміщення для гурткової роботи, відеозал, ігрова кімната, актова зала, спортивний зал, бібліотека, ігрові та спортивні майданчики на території закладу. Добре, якщо на території табору є літні альтанки, де можна в спекотний день пограти в настільні ігри чи почитати книжки¹⁵.

Не менш важливим для табірної життя є оформлення приміщень. У них має бути цікавий і яскравий інтер'єр, який сприятиме покращенню емоційного стану, створенню бажання брати участь в колективних творчих справах і отримувати від цього задоволення.

Наступним важливим етапом є затвердження календаря літніх таборів на рік, визначення їх теми і програми. У програмі табору є ознайомлення з християнськими правдами віри, українськими традиціями, використовуються

---

¹⁵ Про організацію літнього відпочинку дітей (методичні рекомендації) // Лист МОН молоді та спорту № 1/9-391 від 23.05.12 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/pozashk_osv/29762/

нові цікаві методи катехизації та євангелізації, ігри та безліч інших методів плідно і з користю провести час з Богом.

Літні табори для дітей дають можливість дітям познайомитися зі справжнім патріотизмом, українською та духовною піснею, допомагають ставати свідками любові до Бога та ближнього. Це середовище де формуються християнські етичні ідеали, морально-духовні цінності, а також їх свідоме сприйняття на совість, згідно з особистісною свободою кожної дитини.

Виховна робота в літньому таборі має ряд специфічних особливостей, врахування яких є запорукою створення у таборі життєрадісної атмосфери і забезпечення повноцінного відпочинку та розвитку дітей. При плануванні заходів потрібно пам'ятати, що в них братимуть участь діти з різним соціальним досвідом, умовами життя і виховання. Також слід звернути увагу на добровільність участі дітей у справах табору та вибору занять, які їм більше до вподоби. Короткотривалий період існування табірної колективу вимагає чіткого початку і завершення табірної зміни, обов'язкової оцінки діяльності кожної дитини, надання дітям можливості бачити і розуміти результати своєї праці. Значний виховний потенціал має й сам тимчасовий дитячий колектив табору. Моральна атмосфера, доброзичливе ставлення однолітків і наставників до кожної дитини сприяє самоствердженню і тих дітей, які іноді в шкільному житті вважались важковиховуваними. Заплановані заходи мають стимулювати творчий розвиток, ініціативу, кмітливість, активність дитини¹⁶.

Варто також зауважити, що великою мірою успішне проведення табору залежить від особистої активної участі в ньому всіх його провідників та учасників. Проте найважливішою передумовою успіху є спільна праця, коли кожен наставник знає свої обов'язки і виконує їх, злагоджено працюючи з усіма іншими організаторами та провідниками. Також важливим є і вміння щодня аналізувати свою діяльність, щоб краще послужити у справі належного виховання дітей.

---

¹⁶ Про організацію літнього відпочинку дітей (методичні рекомендації) // Лист МОН молоді та спорту № 1/9-391 від 23.05.12 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/pozashk_osv/29762/

Найважливішим елементом виховання є особистий приклад та особисте свідчення життям. Представниками Церкви, покликаними до здійснення дуже важливої місії — виховання дітей та молоді, є катехити. Підтвердження цьому знаходимо в Катехизмі УГКЦ: «Релігійне та духовне виховання становить невід’ємну частину виховання дитини та її зростання в Божій благодаті»¹⁷.

Підсумовуючи досліджену інформацію, можна визначити такі цілі проведення літнього християнського табору: дати дітям розуміння основних християнських цінностей, християнської етики, моралі, правил поведінки в суспільстві, вшанування Бога, батьків і вчителів, вивчити та закріпити знання біблійного матеріалу.

1.3. Завдання, які вирішуються таборуванням серед дітей молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік — це особливий період у житті дитини, який історично виділився порівняно недавно. Його не було у тих дітей, які взагалі не відвідували школу, його не було і у тих, для яких початкова школа була першою і останньою сходинкою освіти. Поява цього віку пов’язана із введенням системи загальної і обов’язкової неповної і повної середньої освіти. Зміст середньої освіти та його завдання ще остаточно не визначилися, тому психологічні особливості молодшого шкільного віку як початкової ланки шкільного дитинства також не можна вважати остаточною і незмінною. На думку В. В. Давидова, можна говорити лише про найбільш характерні риси цього віку¹⁸.

Молодшим шкільним віком прийнято вважати вік дітей приблизно від 6 до 10–11 років, що відповідає рокам навчання дитини в початкових класах. Це вік відносно спокійного і рівномірного фізичного розвитку.

¹⁷ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. – Львів: Видавництво «Свічадо», 2012. – с. 336 + 64 іл.

¹⁸ Церква, суспільство, держава у протистоянні викликам і загрозам сьогодення: інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу «Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин» 24 травня 2016р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. – Київ, 2017. – 48 с.

Вступ до школи вносить найважливіші зміни в життя дитини. Різко змінюється весь уклад її життя, її соціальний стан у колективі, сім'ї. Основною, провідною діяльністю відтепер стає навчання, найважливішим обов'язком — обов'язок вчитися, здобувати нові знання, уміння і навички, накопичення систематичних відомостей про Бога, навколишній світ, природу і суспільство. А навчання – це серйозна праця, яка вимагає організованості, дисципліни, вольових зусиль дитини. Школяр включається у новий для нього колектив, в якому він буде жити, вчитися, розвиватися цілих 11–12 років.

Враховуючи всі перераховані вище особливості дітей перед організаторами літніх таборів ставиться ряд важливих завдань, які вони повинні виконати.

Завданнями виховної роботи під час таборування є:

- 1) організація культурного та змістовного дозвілля;
- 2) підвищення у дітей бажання до вивчення біблійного матеріалу;
- 3) виховання шанобливого ставлення до своїх ближніх, історії, культурної спадщини та природи рідного краю;
- 4) прищеплення поваги до праці та трудової діяльності;
- 5) розвинення організаційних навичок та лідерських якостей у дітей шляхом створення різноманітних проектів;
- 6) пропагування здорового способу життя та занять спортом;
- 7) урізноманітнити життя дітей та зробити заняття цікавими та незвичними.

Всі завдання мають бути спрямовані на досягнення основної мети: передавати дітям істину Слова Божого, щоб вони прийшли до шанування всемогутнього Бога через пізнання Христа як Спасителя і Господа і знайшли глибоке співчуття до втрачених грішників і незмінну любов до Божого народу¹⁹. Тому що сказано: «Люби Господа, Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї! Це заповідь

---

¹⁹ Розвивальні ігри та завдання в навчально-виховному процесі молодшого школяра: посібник // укладач Коваль І. Ю. – Хмельницький, 2016. – 37 с.

перша! А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе! Нема іншої більшої заповіді над оці!» (Від Марка 12:30, 31)²⁰.

Основним завданням Церкви завжди вважалася її катехизація. Саме тому, дуже важливим етапом під час літнього відпочинку є створення для дітей цікавих, творчих катехитичних програм.

Так наприклад, катехизація дітей — це важливе завдання, яке ставлять перед собою організатори літніх дитячих таборів Згромадження Сестер Пресвятої Родини.

Як зазначає їх настоятелька с. Наталія Мельник: «катехизації — це необхідна потреба як з довгим переслідуванням церкви, а так само потреба часу. Бо нині світ пропонує багато антицінностей. Світ скерований на те щоб руйнувати людину, і ми маємо дати якийсь антидот, тобто допомогти людям у цій світі засміченому, забрудненому віднайти правду»²¹.

Дуже важливо щоб провідники-катехити, які організують літній табір для дітей, були креативними особами, які шукають різні способи та форми, щоб звістити про Ісуса, Який є Істиною, Дорогою та Життям і здатен наповнити людське життя веселістю та радістю. Провідники можуть використовувати різні засоби для звіщення про Спасителя та для того, щоб допомогти дітям зустрітись з Христом. Однак, вони повинні відображати стиль самого Ісуса, Який виходив до інших, щоб наблизити їм Божу любов.

Дитина — ніби таємнича квітка, яка розкриває свої пелюстки з появою перших променів сонця. А катехит і є тим сонцем, яке має випромінювати ніжність, тепло, ласку. Він має бути дуже обережним, щоб не поранити словом тендітне Боже сотворіння. Адже, як підкреслював В. О. Сухомлинський, «...слово — найтонший дотик до серця: він може стати ніжною запашною

²⁰ Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

²¹ Згромадження Сестер Пресвятої Родини: офіційний сайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zspr.org.ua>

квіткою, і живильною водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, розжареним залізом, і брудом...»²².

Програми літнього табору мають створюватися так щоб розвивати особистість дитини та усе те найкраще, що первісно в ній закладено. У процесі розвитку дитина починає глибоко усвідомлювати себе й активно прямувати до духовного життя.

Одним із найважливіших завдань провідника літнього табору є вміле поєднання відпочинку, навчання та виховання, які здатні запалити дитячу душу любов'ю до добра та правди, допомогти усвідомити шлях спасіння задля того, щоб діти зрозуміли своє призначення у світі, своє істинне покликання. Дитина повинна не лише набувати певних знань, а й разом із цим удосконалювати свої стосунки з Богом, змінити свою душу. Для цього можна використовувати різноманітні методи роботи — як традиційні, так й інноваційні.

Ігри, праця дітей повинні виховувати в них бажання трудитися. У випадку, коли дитина більшість вільного часу перебуває в трудовій діяльності (в 6—7 р.), відгукується на якусь потребу, то в її душі відбувається здатність до праці, вміння прийти на допомогу. У період від народження до дванадцяти років проходить становлення в людини трьох елементів: духовного Я, душевного Я і тілесного Я²³.

Засвоєння досвіду відбувається до 12 років, потім дитина намагається самостійно закріплювати засвоєне на власному досвіді. Тому надзвичайно важливо, щоб у сім'ях панувала атмосфера взаємної любові і турботи. Важливою умовою також є співпраця та допомога батькам церкви і школи. Взагалі релігійна позиція благотно впливає на домашню атмосферу. Свята, звичаї, традиції — зміцнюють родину. Тому використання цих методів також є корисним і для літнього табору.

Сьогодні однією з важливих рис дитячих таборів є орієнтація на інтереси дитини. Саме дитячий табір створює сприятливі умови для самовдосконалення

---

²² Сухомлинський В.О. Зібрання творів: Навчальний посібник / В.О. Сухомлинський. – М.: Логос, 1999. – 400 с.

²³ Івах С.М. Принципи та методи християнського виховання. / С. М. Івах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Ч.5. – Умань, 2008. – С. 70-75.

та самореалізації особистості. Дедалі більшої уваги і впливу на діяльність дитячих таборів, як установ додаткової освіти країни, набуває гуманістична психологія. При оптимальній організації життєдіяльності дитячого табору створюються унікальні можливості для соціалізації самопізнання і самовиховання дитини.

Цьому сприяють:

1) цілодобове перебування дитини в таборі, яке створює єдиний інформаційний, виховний простір, що дозволяє вибудувати єдину систему вимог відповідно до загальноприйнятих норм і цінностей;

2) можливість організації різноманітних видів діяльності: спортивної, ігрової, творчої, комунікативної, пізнавальної та ін.;

3) творчий характер взаємодії дітей і наставників у системі додаткової освіти за змістом і за формою, сприяє прояву у дітей ініціативи та соціальної активності;

4) ситуація свободи вибору занять до душі, яка дозволяє дитині різнобічно і творчо проявити себе²⁴.

Варто також зауважити, що нині духовне виховання й навчання не суперечить світському й розглядається як складова національного виховання й навчання в цілому. Тому що духовність породжує шляхетність, допомагає кожному стати людиною, а нації — нацією.

Саме у християнській моралі сконцентовано найвищі цінності, тому християнські аргументи залишаються найсильнішими. Духовне та релігійне виховання виправдало себе і у світовій педагогіці. Щоб виховати здорову, культурну, національно свідому спільноту людей, необхідною є цілюща сила християнської моралі. Лише вона здатна повернути народу справжні ідеали.

Духовне виховання сприяє: утвердженню принципів загально-людської моралі та формуванню морально-етичних якостей; вихованню духовної культури; формуванню творчої та працелюбної особистості; розвитку

---

²⁴ Солова В.М. Соціалізація школяра у змісті діяльності дитячого закладу оздоровлення і відпочинку з денним перебуванням. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. - № 2. – С. 43-48.

індивідуальних здібностей і забезпеченню умов їх реалізації; забезпеченню духовного взаємозв'язку поколінь, вихованню поваги до батьків, культури та історії свого народу; формуванню любові до Бога, рідної землі й народу²⁵.

Всім відомо, що, дитину виховують, не знання, а люди, які несуть ці знання. Тому роботу священника, провідника, катехита можна порівняти з працею сіяча, про якого говорить Ісус Христос у притчі: «Ось вийшов сіяч, щоб посіяти зерно своє. І, як сіяв, упало одне край дороги, і було повитоптуване, а птахи небесні його повидзьобували. Друге ж упало на ґрунт кам'янистий, і, зійшовши, усохло, не мало бо вогкості. А інше упало між терен, і вигнався терен, і його поглушив. Інше ж упало на добрую землю, і, зійшовши, уродило стократно. Це сказавши, закликав: Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає!» (Від Луки 8:5-8)²⁶.

Катехит повинен створити з душі дитини той родючий ґрунт, на якому зерно добра, правди, знань проросте, виросте й дасть плоди.

Окремо варто зазначити, що у закладах відпочинку та оздоровлення, які функціонують в Україні дітям надають ряд послуг, більшість із цих послуг надаються в у літніх християнських таборах.

До основних видів послуг відносяться:

- 1) послуги, що забезпечують нормальну життєдіяльність дітей;
- 2) медичні послуги, які забезпечують охорону здоров'я, своєчасне надання медичної допомоги, профілактику захворювань і формування навичок здорового способу життя дітей, контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних і протиепідемічних вимог;
- 3) педагогічні послуги, спрямовані на підвищення інтелектуального рівня дітей, розширення їх кругозору, поглиблення знань, формування умінь і навичок, розвиток творчого потенціалу;

²⁵ Самолюк Г.С. Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 21, 2012. – С. 284-291.

²⁶ Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

- 4) психологічні послуги, спрямовані на поліпшення психічного стану дітей та їх адаптацію до навколишнього середовища в місці перебування;
- 5) правові послуги, спрямовані на надання дітям і їх батькам (законним представникам) юридичної допомоги, захист своїх законних прав та інтересів;
- 6) послуги з надання культурно-оздоровчої діяльності, що забезпечують розумне і корисне проведення дітьми вільного часу, їх духовно-моральний розвиток, залучення до цінностей культури і мистецтва;
- 7) послуги в сфері фізичної культури, спорту, туризму, краєзнавства, екскурсій, спрямовані на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та загартовування організму дітей;
- 8) інформаційні послуги, спрямовані на надання достовірної інформації про наявну мережу закладів відпочинку та оздоровлення дітей і про кожну конкретну установу.

Дослідивши матеріал даної теми, можна також виділити основні виховні функції на пізнанні Святого Письма, врахування яких є надзвичайно важливим при організації літніх таборів:

1. Віра в Бога належить до чинників виховання, які апелюють одночасно як до розуму дитини, так і до її душі. Тут гармонійно поєднуються як вербальні (раціоналістичні), так і позавербальні (містичні) канали взаємодії людини зі світом, спілкування з Богом. Ця особливість пізнання Істини робить її потужним каталізатором розвитку душі, становлення здатності людини усвідомлювати все розумом і бачити серцем, отримувати «досвід серця».

2. Стверджуючи віру в ідеали, віра в Господа тим самим утворює надійний фундамент моральності людини. Віруюча людина сприймає мораль для себе як імператив. Моральність, що не підтримується вірою, завжди виявляє тенденцію до релятивізму, а потім і до занепаду.

3. Пізнання Істини, зокрема, християнської, добре адаптовано до соціального життя. Воно визнає всю систему цінностей національного виховання і може органічно доповнювати його.

4. Поширюючи ідеї євангельського вчення, пізнання Письма пом'якшує і робить погляди людини гуманними. Воно високо ставить її гідність, відстоює рівність людей («демократизм») і рівність народів (антишовіністична спрямованість), веде до становлення демократичного світогляду.

5. Вплив Святого Духа є виразником цілісного ідеалу виховання, яким є Христос, і цей ідеал є головною складовою національних ідеалів виховання у всіх європейських народів («Бог і Батьківщина»).

6. Виховання на основі пізнання Істини спонукає людину покладатися на себе і виробляти в собі почуття відповідальності за себе та інших людей. Воно виключає психологію споживацтва. Цим передбачається необхідність розвивати прагнення людини, активність її волі, здатність працювати розумом і душею. Все це веде до формування повноцінного характеру.

7. Виховання на пізнанні Письма має добре відпрацьований методичний інструментарій, який має відношення до виховання і душі, і тіла. Він закладений в ритуальних служіннях — як суто церковного, так і світського характеру, особливо у сфері життя сім'ї і суспільства.

8. Водійство Духа Святого і віра в Бога є специфічним — поруч з психологією — засобом пізнання «душі», доступу до неї. І якщо психоаналіз полегшує душу, але не дає ліків на майбутнє, то віра в Бога оберігає і лікує її, вказує на сенс нашого існування. Гостра потреба в такому духовному трактуванні внутрішнього життя людини зумовлює пропозиції введення інституту пастирства у всіх навчальних закладах, зокрема у вищих, в українській армії і т.д. — поруч з психологічною службою²⁷.

Водночас К. Ушинський вважає, що викладений вище погляд на виховну функцію релігії можна вважати дійсно християнським лише умовно, так як «релігія належить духу, божеству в людині» і «звести релігію до ступеню речі корисної, потрібної для господарського вжитку — значить знищити її»²⁸.

²⁷ Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

²⁸ Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. Т. 6. Матеріали до третього тома «Педагогічної антропології». Психологічні статті / К. Д. Ушинський. – К.: Рад. шк., 1955. – 616 с.

Підсумовуючи, варто відмітити, що основне завдання, яке розв'язує літній табір, — забезпечити дітям найсприятливіші можливості для усвідомлення, що вони створені на образ Божий і повинні прагнути стати справжніми людьми, щоб після табору вони стали на краплинку добріші, милосердніші, щиріші, щоб відкрили своє серце для Бога й разом із Ним ішли життєвою дорогою, розвивали та примножували свої таланти, застосовували отримані знання у щоденному житті, бо знання без справ є мертвими.

У даному випадку доречно буде прислухатися до слів відомого українського філософа Г. Сковороди: «Пізнай себе самого. Є в тобі гора твоя, є там ще й Божа»²⁹, і донести ці слова до дітей.

Відомо, що дитина не народжується моральною чи аморальною, вона поступово стає такою залежно від того, в якому середовищі, в яких умовах живе, яке виховання отримує. Хоча можна стверджувати, що за своєю природою дитина вже схильна до гріха. Тому прийняття цієї думки і знання його причин може ще більше схилити батьків до уважного і бережливого ставлення до своїх дітей. Оскільки, як досвід показує, що бувають випадки, коли з раннього дитинства у дітей проявляється недоброзичливість, заздрість, які спочатку існують лиш у потенції. Тому не потрібно залякувати дітей, плекати в них почуття помсти і користоловства та інші негативні риси, які принесуть багато страждань як самій дитині, так й іншим людям.

Християнське виховання дає дитині духовний орієнтир, щоб встояти перед різними спокусами та йти в житті правильним шляхом, дбати про духовний розвиток особистості, що ґрунтується на вічних Божественних принципах. Перша й найважливіша умова духовного виховання — зберегти в дитячій душі Божественну благодать, закладену від народження довіру до Бога, прийняття Його законів³⁰.

Тож надзвичайно важливо прагнути зробити дитину кращою за допомогою добра та любові. Крім того, катехит повинен любити життя, людей, красу, бо

---

²⁹ Сковорода Г. Твори в двох томах. – Том 1. Поезії, байки, трактати, діалоги / Ред. Олекса Мишанич. / Г.С. Сковорода. – К.: УНІГУ НАН України, 1994.

³⁰ Обухова Л.Ф. Возрастная психология: учебник. – М.: Российское педагогическое агенство, 1996. – 374 с.

все це від Бога. Надіятися, що настане час, коли Господь постукається до серця кожної людини — й у світі зникнуть усякі негаразди й непорозуміння. Вірити, що Любов урятує світ, бо ж, як сказав О. Довженко, «життя коротке. Поспішай творити добро»³¹. Безсмертя — це наслідок дії справжньої любові в людському житті.

Однак правильні зовнішні (обрядові) дії ще не гарантують християнського устрою душі і можуть стати звичкою, яка заперечує духовний, моральний зміст. Важливим правилом релігійного виховання є бажання дитини провадити духовне життя. І саме літні дитячі табори можуть успішно цьому сприяти.

Саме літні дитячі табори здатні здійснити організацію вільного часу дитини, не для безцільного проведення часу, а з творчою метою, що і є одним із завдань цивілізованого суспільства.

Також великим є і соціальне значення організації життєдіяльності дитини в літніх таборах. Оскільки:

- 1) діяльність у вільний час дитина сприймає як задоволення, що розвиває ініціативу, фантазію, уяву;
- 2) життєдіяльність дітей у таборі — це добровільна практична діяльність з метою самовираження, самоствердження і задоволення їх інтересів;
- 3) діяльність виконує роль регулятора інтересів і здібностей особистості, дає можливість прояву соціальної, творчої активності дітей, що є сферою їх самоствердження в різних видах діяльності;
- 4) пошук свого «Я» відбувається за рахунок можливості вибору видів діяльності і швидкої їх зміни.

У зв'язку з цим, можна впевнено стверджувати, що правильно організована система літньої додаткової освіти, яка базується на актуалізації інтересів і потреб дитини, здатна вирішити цілий комплекс проблем: збагатити соціальний досвід дітей, вирівняти стартові можливості розвитку особистості дитини, забезпечити кожній дитині «ситуацію успіху», сприяти самореалізації

---

³¹ Довженко О. Зачарована Десна. / О. Довженко. – К.: Дніпро, 2008. – 502 с.

особистості дитини, привити цікавість та бажання для подальшого вивчення Біблії, компенсувати інші проблемні зони в системі загальної освіти.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ БОЖОГО СЛОВА ПІД ЧАС ДИТЯЧИХ ЛІТНІХ ТАБОРІВ

2.1. Організація і методи засвоєння біблійного матеріалу

Біблія — це авторитетна підстава віри і життя всіх християн. Вона також грає важливу роль і у двох інших світових релігіях: іудаїзмі та ісламі. За всіма стандартами, це найбільш впливова і найбільш поширена книга в усьому світі.

У тому вигляді, як вона існує сьогодні, Біблія поділена на дві частини: Старий та Новий Завіти. Книги Старого Завіту були написані головним чином давньоєврейською мовою, за винятком кількох уривків, написаних на арамейській мові. Більшість книг Нового Завіту дійшли до нас давньогрецькою мовою.

Червоною ниткою крізь всю Біблію проходить головна тема — відновлення правління Бога над землею або іншими словами Царства Бога, в якому царем буде призначений Ісус Христос, Син Бога.

Саме завдяки Біблії людина може дізнатися, як був створений світ і перша людина Адам. Як він і його дружина Єва не послухалися Бога і, таким чином, навели на себе, на своїх нащадків і на все довкола цілий ряд злих наслідків.

Святе Письмо — це також свідчення і вчення Самого Бога, викладене в доступній для людини формі, яке спрямоване їй на допомогу спокутувати свій гріх через Христа. Біблія — це дар Бога і саме на ній цілком і єдино людина повинна засновувати з чистою совістю свою віру і своє життя. Тому що немає іншого способу догодити Богові і надати йому честь, як Він закликає нас.

Водночас, як показує досвід, багато людей не завжди правильно трактують те що написано в Біблії, інколи використовуючи біблійні матеріали фрагментарно та вибірково. І якщо навіть дорослі не завжди розуміють те що читають, то як в такому випадку, допомогти дітям засвоїти ті прописні істини, якими вони мають керуватися у своєму житті?

Також варто розуміти, що читати і вивчати Біблію — це дві різні дії. І до дітей потрібен особливий підхід, щоб зацікавити їх і прищепити любов до найголовнішої Книги їх життя.

Цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь і навичок передбачає використання певних прийомів, способів, які у своїй сукупності утворюють метод навчання.

Метод навчання — це спосіб упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання¹.

Складовим елементом методу навчання є прийом навчання.

Прийом навчання — деталь методу, часткове поняття щодо загального поняття «метод»².

Методику викладання біблійного матеріалу слід розглядати, як спосіб організації практичної та теоретичної діяльності учасників навчання, зумовлений особливостями та закономірностями змісту Біблії.

Варто також зауважити, що вивчення Біблії повинно бути щоденною особистою дисципліною кожного християнина, щоб він міг рости духовно. Оскільки не можна уявити, щоб люди їли через день або через два, або в один день їли більше, а потім кілька днів взагалі нічого. Як сказав Ісус Христос: «Не хлібом самим буде жити людина, але кожним Словом Божим!» (Луки 4:4)³.

Немає альтернативи вивченню Біблії. Є різні методи, але Книга книг лише одна. І не можна сказати, що прочитавши чиїсь коментарі до Біблії, ми прочитали і всю Біблію. Складність полягає в тому, що для дітей класичне вивчення, як правило, може бути нецікавим. Наприклад, чого варта Книга Чисел, тому дуже важливо придумати, як їх зацікавити.

---

¹ Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

² Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

³ Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

Дитинство — це дивовижна країна. Її враження залишаються на все життя. Людина як храм закладається саме в дитинстві. У сьогоденній жорсткій дійсності дитині необхідне введення в традиційну духовну культуру. Адже культура — це організоване людиною середовище проживання, це сукупність зв'язків і відносин людини і природи, мистецтва і людини, людини і суспільства, людини і Бога.

Духовно-моральне виховання на основі християнських традицій формує ядро особистості, благотворно впливаючи на всі сторони і форми взаємовідносин людини зі світом: на її етичний і естетичний розвиток, світогляд і формування громадянської позиції, патріотичну і сімейну орієнтацію, інтелектуальний потенціал, емоційний стан і загальний фізичний, і психічний розвиток.

Становлення духовної людини неможливо без правильного виховання. «Виховати» — значить сприяти формуванню духовно-зрячої, сердечної і цілісної людини з міцним характером. А для цього треба запалити і розжарити в ній якомога раніше духовне «вугілля», чуйність до всього Божественного, волю до досконалості, радість любові і смак до доброти.

Основними компонентами християнського виховання виступають: свідомість особистості, емоційно-чуттєва сфера, навички та звички поведінки. Структурними елементами процесу виховання є: мета і завдання, зміст й методика організації виховного впливу, його результати та корекція⁴.

Перераховані компоненти виховання також мають свої методи. Так, наприклад, методами формування суспільної поведінки є педагогічна вимога (прохання, схвалення, натяк, умова, недовіра, осуд, погроза), громадська думка, створення ситуацій, які виховують. Методами формування свідомості особистості є бесіда, лекції, диспут та метод прикладу. Методами стимулювання діяльності і поведінки є гра, змагання, заохочення (нагорода), покарання, але за умови їх правильного використання.

---

⁴ Івах С.М. Принципи та методи християнського виховання. / С. М. Івах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Ч.5. – Умань, 2008. – С. 70-75.

Крім того, у методах виховання поєднується минуле (бесіда, лекція, оцінка подій, що відбулися); теперішнє (організація діяльності та формування досвіду суспільної поведінки); майбутнє (нагороди, покарання)⁵.

Також важливо, щоб виховання враховувало духовну реальність, вело до зростання та правильного розуміння духовності, її суті та механізмів. В іншому випадку, виховання не тільки не буде сприяти розвитку особистості, але й може стати небезпечним для неї.

Зародження і розвиток виховних практик завжди було практичним, а не теоретичним питанням. Впродовж багатьох століть роздумування про і над вихованням не мало наукового характеру. Ці проблеми розглядалися у аспекті вивчення людини і її діяльності, тому часто зустрічалися у контексті філософії. Прикладом можуть бути Платон і Арістотель. У період патристики і в середньовіччі питання виховання розглядалося у розділі морального богослов'я, тобто йшлося про прагнення пояснити людську поведінку у світлі події вознесіння Ісуса Христа. Проте поступово відкривається пошук глибшого розуміння природи людини, особливості її розвитку, а з цим і пошук шляхів та методів, що сприяють розвитку особистості. Тобто педагогіка поступово набуває тенденції бути перш за все дидактикою і методологією.

З рівнем розвитку суспільства, науки, техніки й культури пов'язують і методи навчання. Наприклад, в давні часи та на початку середніх віків використовувалися догматичні методи, які ґрунтувалися на заучуванні навчального матеріалу. Оскільки багата верхівка готувала своїх нащадків лише до світського життя, не беручи до увагу трудову діяльність. В епоху великих винаходів і відкриттів у людини виникла потреба в знаннях, що зумовило формування та розвиток методів, які опираються на наочність, звернених до свідомості й активності учнів у навчанні, а також практичних методів навчання.

---

⁵ Івах С.М. Принципи та методи християнського виховання. / С. М. Івах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Ч.5. – Умань, 2008. – С. 70-75.

В сучасній школі ефективність навчання залежить від уміння вчителя обрати метод, прийом навчання в конкретних умовах для вивчення кожної теми заняття. Те саме можна сказати й про організацію діяльності в літніх таборах.

Робота в літніх таборах здійснюється за наступними напрямками: духовно-освітній; виховально-оздоровчий; культурно-пізнавальний; морально-трудоий; розвиток творчих здібностей дітей.

В залежності від цього можна визначити основні принципи роботи: принципи духовно-морального виховання; принципи відбору змісту освіти; принципи організації занять: (наочність, доступність, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, виховання в процесі навчання, варіативний підхід).

Діяльність дітей в літніх таборах реалізується через такі основні методи як:

1. Наочний (ілюстративна розповідь (лекція) з обговоренням найбільш складних питань теми; проведення дидактичних ігор; екскурсії; робота з текстами, картами, складання кросвордів, ілюстрування біблійних сюжетів).

2. Словесний (читання літературних творів, фрагментів з Біблії з подальшим обговоренням і творчими завданнями; бесіда із закріпленням матеріалу в творчих роботах під керівництвом провідника; аналіз поетичного тексту з розкриттям сюжетів і образів релігійного змісту; проведення сюжетно-рольових, дидактичних ігор, розбір життєвих ситуацій, проведення вікторин, конкурсів, тематичних вечорів).

3. Практичний (організація продуктивної діяльності дітей).

Якщо говорити про методику викладання біблійного матеріалу то варто розуміти, що вона має два рівні: по-перше — це підготовка, тобто рівень стратегії і планування, по-друге — презентація, тобто саме заняття. Обидва ці рівні важливі, оскільки помилка на одному з рівнів понизить ефективність подачі, а отже і прийом матеріалу.

Готуючи матеріал для заняття надзвичайно важливо правильно сформулювати тему, враховуючи літературний жанр уривку, аудиторію та ціль заняття. У сформульованій темі та ідеї має витримуватися єдиний фокус на

всьому уривку. Кожен варіант має власну ідею, але всі вони мають бути об'єднані під загальною.

Варто зазначити, що Біблія охоплює цілий ряд літературних жанрів: агада (притчі, легенди, сентенції, проповіді, поетичні гімни, присвячені народу Ізраїля та його Святій Землі, філософсько-теологічні міркування (напр., Мт. 12:40-42; Мр. 10:2-9; 12:28-31); байка (напр., Суд 9:8-15; 2 Цар 14:9); богословське пояснення (напр., Римл. 3:22-25); листи (напр., Еф.1:14; Єр 29:1-28); благословення і прокляття (напр., Повт.зак. 28: 2-14; 15-68; Мт. 5: 3-12); генеалогія (напр., Буття; 1-2 Хрон., 1 Езд, Неєм; Мт. 1: 1-16 і Лк. 3: 23-38); сатира (напр., Ам 4:1; 5:11); історія (напр., 2Хр.12:19-21); загадка (напр., Суд 14:14; 1 Цар 10:1-3; Єз 17:2); епос, комедія і трагедія, поезія (напр., Пс 22; 1:3; Еф 2:4-5); видіння (напр., Мт. 24:24); прислів'я (напр., Єз 16:44; Лк. 4:23; Приповісті 16:31)⁶.

Врахування характеристик літературного жанру є надзвичайно важливим. Оскільки кожен жанр має свої закони і властивості, і неврахування цього може привести до неадекватного тлумачення тексту. Наприклад, у приповідях важлива не документальна достовірність події, а її суть.

Наявність у Біблії різноманітних літературних жанрів обумовлено тим, що Слово Боже звернене до людей за посередництвом історично сформованої мови і літературних форм, властивих тій або іншій епосі. Розуміння специфічної природи конкретного літературного жанру, властивого йому способу вираження думки і зображення факту допомагає найбільш адекватно зрозуміти сенс Святого Письма.

У залежності від вибору методу наставник обирає і форму роботи з дітьми. Вони також бувають різними:

---

⁶ Мень А. Библиологический словарь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://religion.wikireading.ru/119327>

- 1) індивідуально-групові заняття, бесіди, ігри морального і духовного змісту;
- 2) творча художня діяльність дітей: рукоділля, малювання, створення предметів декоративно-прикладної творчості, розвиток здібностей сольного і хорового співу, музично-сценічного руху;
- 3) проведення свят і заходів;
- 4) використання мультимедійних технологій (заочні екскурсії, віртуальний музей, створення презентацій, перегляд мультфільму);
- 5) дослідницька діяльність дітей;
- 6) організація виставок, різних куточків;
- 7) тематичні і творчі вечори;
- 8) екскурсії;
- 9) участь в оглядах-конкурсах, концертах.

Одним із найважливіших завдань провідників літнього табору є вмiле поєднання навчання та виховання, які здатні запалити дитячу душу любов'ю до добра та правди, допомогти усвідомити шлях спасіння задля того, щоб діти зрозуміли своє призначення у світі, своє істинне покликання. Дитина повинна не тільки набувати певних знань, а й разом із цим удосконалювати свої стосунки з Богом, змінювати свою душу. Для цього можна використовувати різноманітні методи роботи — як традиційні, так й інноваційні. Методи активізації пізнавальної діяльності дозволяють забезпечити ефективність вивчення біблійного матеріалу шляхом організації таких аспектів:

- 1) всі діти групи включаються в роботу;
- 2) опрацьовується, узагальнюється й повторюється велика кількість біблійного матеріалу;
- 3) кожна дитина має можливість висловити власну думку;
- 4) діти вчаться грамотно аргументувати свою точку зору та знаходити альтернативні рішення;
- 5) в дитячому колективі формуються доброзичливі стосунки.

Варто відмітити, що висока активність дітей на заняттях досягається формами організації їх роботи у малих групах. Кожна дитина усвідомлює, що від її зусиль залежить результат праці всієї групи. Групова робота допомагає сформувати навички структурування матеріалу, виділення основних елементів, розвиває вміння робити висновки, висловлювати власну думку, цінувати час⁷.

Підсумовуючи, можна впевнено стверджувати, що успіх проведення літнього табору залежить саме від правильної організації його діяльності: підбору методів навчання і виховання, цікавої організації проведення вільного часу.

2.2. Порівняльна характеристика сучасних методів

Сучасна дидактика виділяє різні методи навчання. Їх використання залежить від характеру організації процесу викладання і учіння, специфіки побудови змісту навчального матеріалу, а також методів та засобів навчання. Кожен вчитель обирає той метод, який в конкретній ситуації найкраще підходить для виконання поставленого завдання, в конкретних умовах для кожного заняття. Саме від обраного методу залежить ефективність навчання.

Спробуємо порівняти сучасні методи, охарактеризувавши їх переваги та недоліки.

Варто також відмітити, що існують різні критерії, підходи до класифікації методів навчання. Їх класифікують з урахуванням того, яке саме дидактичне завдання вони мають вирішувати.

Перший вид колективної організації навчання — це догматичний метод. Даний метод базується на механічному запам'ятовуванні матеріалу, дослівному відтворенні тексту. Знання повідомляють не пояснюючи, не обґрунтовуючи, не коментуючи. У деяких випадках використання цього методу до певної міри доцільне. Наприклад, при вивченні таблиць множення, законів, формул, правил,

---

⁷ Самолюк Г.С. Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 21, 2012. – С. 284-291.

моральних вимог, Божих заповідей. Знання потрібно спочатку запам'ятати, а усвідомлення вивченого прийде пізніше. Однак в своїй основі догматичне навчання не розвиває активність, самостійність, творчі здібності⁸. В цьому полягають його недоліки.

Наступний метод — пояснювально-ілюстративний — знання не просто повідомляють, а пояснюють, обґрунтовують, коментують.

Варто відмітити, що даний метод є основним в сучасній школі. Основою пояснювально-ілюстративного навчання стала асоціативна теорія навчання, яка сформувалась в XVII ст. Її методологічні основи були розроблені Дж. Локком, який і запропонував термін «асоціація».

Основними принципами цієї теорії є наступні:

- 1) механізмом будь-якого акту вчення є асоціація;
- 2) будь-яке навчання своєю основою має наочність, тобто опирається на чуттєве пізнання, тому основне завдання навчальної діяльності — збагачення свідомості учня образами і уявленнями;
- 3) наочні образи важливі не самі по собі: вони необхідні остільки, оскільки забезпечують просування свідомості до узагальнень на основі порівняння;
- 4) основний метод асоціативного навчання — вправа⁹.

Використовуючи даний метод вчитель робить все можливе, щоб було менше механічного запам'ятовування, а більше розуміння сутності. Даний метод навчання пов'язаний з використанням засобів наочності та репродуктивним характером засвоєння знань. Тому чільне місце тут посідають самостійні роботи, задачі, вправи, переклади, складання графіків, таблиць (за наявним зразком).

---

⁸ Основи психології та педагогіки: Навчальний посібник / Мацко Л.А., Прищак М.Д. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 158 с.

⁹ Психология и педагогика: учебник для бакалавров / В. А. Слостенин [и др.]; под общ. ред. В. А. Слостенина, В. П. Каширина. – М.: Издательство Юрайт, 2013. – 609 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/5402/psihologiya/psihologiya_i_pedagogika

В ході навчання асоціації безперервно змінюються, перетворюються, розширюються і подовжуються асоціативні ряди. Придбання знань, формування навичок і вмінь, розвиток здібностей (тобто процес утворення асоціацій) має певну логічну послідовність, яка включає в себе такі етапи: а) сприйняття навчального матеріалу; б) його осмислення, доведене до розуміння внутрішніх зв'язків і протиріч; в) запам'ятовування і збереження в пам'яті; г) застосування засвоєного в практичній діяльності¹⁰.

Найвищий результат у навчанні досягається при дотриманні наступних умов:

- а) формування активного ставлення до навчання з боку учнів;
- б) подача навчального матеріалу в певній послідовності;
- в) демонстрація і закріплення у вправах різних прийомів розумової і практичної діяльності;
- г) застосування знань на практиці¹¹.

Говорячи про переваги і недоліки, варто вказати, що як і будь-яка система навчання, пояснювально-ілюстративне навчання має специфічні цілі, зміст та методи. Ряд загальних завдань навчання досить успішно вирішується саме з його допомогою. Однак деякі інші завдання, і до того ж важливі, ця система вирішує неповно або зовсім не вирішує.

Ще один метод — проблемний метод — це така організація процесу навчання, основа якої полягає в утворенні у навчальному процесі пошукових ситуацій. Проблемний метод навчання розвиває активність, самостійність, творчі здібності.

Пошукова ситуація — це ситуація, яка виникає внаслідок взаємодії пізнаючої сторони з пізнавальним об'єктом, завдяки якому виникає пізнавальне протиріччя.

Проблемне навчання включає кілька етапів:

---

¹⁰ Педагогіка: Навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>

¹¹ Педагогіка: Навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>

- 1) усвідомлення спільної проблемної ситуації;
- 2) її аналіз, формулювання конкретної проблеми;

3) рішення проблеми (висування, обґрунтування гіпотез, їх послідовна перевірка);

4) перевірка правильності рішення проблеми¹².

Проблемне навчання має свої методи:

Проблемний виклад матеріалу — полягає в розкритті вчителем шляху дослідження проблеми, показуючи її вирішення від початку до кінця, викладач демонструє еталон проблемного мислення. Метод використовується тоді, коли учні ще не можуть самостійно розв'язувати проблемні задачі.

Частково-пошуковий — полягає в утворенні учителем проблемної ситуації. Він сам створює проблемну ситуацію, формулює проблему і залучає школярів до її вирішення.

Пошуковий метод — учитель створює проблемну ситуацію, формулює проблему, а учні самостійно її вирішують.

Дослідницький — учні самі, за умов проблемної ситуації, формулюють проблему і самостійно її вирішують¹³.

У зв'язку з викладеним М. Скаткін та І. Лернер здійснюють класифікацію методів за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі¹⁴.

Існує ще одна, найбільш традиційна класифікація методів навчання сучасного дослідника педагогіки Ю. Бабанського, який виокремив три великі групи методів навчання (кожна передбачає декілька класифікацій):

---

¹² Теория обучения. Теория и практика: учебник для бакалавров / В. А. Ситаров. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 447 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/57094/pedagogika/problemne_navchannya

¹³ Основи психології та педагогіки: Навчальний посібник / Мацко Л.А., Прищак М.Д. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 158 с.

¹⁴ Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:
  - ✓ за джерела викладу навчального матеріалу й характером сприйняття інформації: словесні, наочні, практичні;
  - ✓ за характером навчально-пізнавальної діяльності: продуктивні, пояснювально-ілюстративні, пошукові, дослідницькі, проблемні і ін.;
  - ✓ за логікою викладу і сприйняття навчального матеріалу: індуктивні і дедуктивні.

2. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності: певні заохочення у формуванні мотивації, почуття відповідальності, зобов'язань, інтересів у оволодінні знаннями, вміннями і навичками.

3. Методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: усні, письмові перевірки і самоперевірки результативності оволодіння знаннями, вміннями і навичками¹⁵.

Інші дослідники М. Данилов та Б. Єсипов класифікують методи навчання за основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання: методи оволодіння знаннями, формування умінь і навичок, застосування отриманих знань, умінь і навичок.

Методи також класифікують на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань: індуктивний, дедуктивний, традиційний, аналітичний, синтетичний, порівняння, узагальнення, конкретизації і виділення головного.

На практиці навчання існують й інші підходи до визначення методів навчання, які засновані на ступені усвідомленості сприйняття навчального матеріалу: пасивні, активні, інтерактивні, евристичні та інші.

Так наприклад, якщо говорити про активні методи, то їх використання під час організації діяльності літнього табору є найбільш ефективним для дітей молодшого шкільного віку. Оскільки в даному випадку активні методи допомагають наставникам досягнути мету, яку вони ставлять перед темою зустрічі, спонукують до пошуку істини; допомагають глибше пережити

---

¹⁵ Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

особисто та спільно те, що вивчається; створюють дружню атмосферу взаєморозуміння та відкритість до спілкування, ділення; уможлиблюють виявлення талантів та сприяють зростові особистостей. Однак, активні методи не можуть замінити сумлінну, відповідальну і творчу підготовку до лекцій, підбір матеріалу, а зокрема молитву, жертву та любов¹⁶.

Активні методи також можна класифікувати: дискусійні методи, методи творчого мислення та застосування цих методів.

Використовуючи активні методи варто дотримуватися кілька практичних порад і вказівок:

1. добре знати послідовність дій вибраного методу;
2. мати чітко сформульовану мету, яку хочемо досягнути, а вибраний метод має допомогти в її досягненні;
3. підготувати необхідний матеріал для проведення заняття;
4. ознайомити учасників з їхнім завданням;
5. дотримуватися послідовності і визначеного часу для кожного завдання;
6. створити атмосферу, яка уможливлює активну участь всіх учасників;
7. вміти спостерігати за групою, її участю та взаємовідношеннями;
8. спостерігати за мовними висловами, жестами та мімікою під час вправи;
9. дати нагоду всім висловити свою думку, поділитися нею з іншими;
10. вміти оцінити почуття та поведінку кожного учасника;
11. підвести підсумки;
12. бути відкритим до запитань¹⁷.

Саме з урахуванням даних вказівок та порад можна створити нові ефективні методи для засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку.

¹⁶ Навчаймося з радістю. Активні методи в катехизі. / Патріарша катехитична комісія УГКЦ. – Львів: Видавництво катехитично-педагогічного інституту, 2004. – 96 с.

¹⁷ Навчаймося з радістю. Активні методи в катехизі. / Патріарша катехитична комісія УГКЦ. – Львів: Видавництво катехитично-педагогічного інституту, 2004. – 96 с.

Варто зауважити, що пошук нових або реконструкція старих, добре відомих педагогічній науці методів навчання, які могли б забезпечити взаємозв'язок освітньої, розвиваючої та виховної функції навчання, набуває великого значення останні десятиріччя. На світ з'являються нові методи навчання, які часто не мають психолого-педагогічного обґрунтування, їх важко класифікувати, однак їх використання в освітньому процесі приносить дітям безсумнівний успіх. Це ж стосується і методів засвоєння біблійного матеріалу.

РОЗДІЛ 3

ІНТЕГРУВАННЯ НОВИХ МЕТОДІВ В ІСНУЮЧУ СИСТЕМУ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дослідження в межах нашого дипломного проекту проводилось впродовж чотирьох етапів.

На першому етапі (вересень — грудень 2018 року) було опрацьовано методичну літературу у кількості 62 літературних джерел за напрямком дослідження; розглянуто методи для засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку; виявлено, які методи засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку доцільно використати в літньому християнському таборі; визначено вихідні теоретичні положення, об'єкт, предмет, мету та конкретні завдання дослідження.

На другому етапі (січень — травень 2019 року) було складено біблійну програму для літнього дитячого християнського табору за темою: "Давид. Від пастиря до Царя" та "Ісус — істинний Цар". Програма включала підібраний Біблійний матеріал, методи засвоєння і закріплення Біблійного матеріалу, також ігри та складено опитувальники для дітей по засвоєнню розглянутих тем.

На третьому етапі (серпень 2019 року) проведено літній дитячий християнський табір в місті Червоноград, на базі Оздоровчого-Лікувального комплексу "Ровесник" в двох групах дітей: експериментальній і контрольній. Проведено опитування в обох групах в експериментальній і в контрольній по розроблених опитувальниках.

На четвертому етапі (вересень — жовтень 2019) року проведено опрацювання та узагальнення результатів дослідження, написання дипломного проекту.

3.1 Характеристика методів засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку

Ключ в організації виховання — це правильно підібраний метод та його організація. Існують різні методи, з допомогою яких можна допомогти дітям молодшого шкільного віку засвоїти біблійні матеріали.

Однак, важливо розуміти, що методи, які ефективні та успішно використовуються під час уроків, можуть втрачати свої переваги під час їх використання на заняттях в літньому таборі. Оскільки діяльність табору дещо відрізняється від діяльності школи.

Варто відмітити, що сучасний світ ставить перед системою освіти нові вимоги: підготувати дітей до дорослого життя, розвинути їх інтелектуальні та творчі здібності, актуалізувати вміння спілкуватися з іншими людьми, самостійно опановувати знання, швидко опрацьовувати інформацію, гнучко реагувати на зміни в житті. Отже, метою навчання є формування у дітей життєвої компетентності. І дуже важливо коли така життєва компетентність сформована на християнських цінностях.

Компетентність — це здатність застосовувати набуті знання, вміння та навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво - важливих проблем.

Елементи життєвої компетентності (знання, уміння та навички, життєвий досвід, фізичний потенціал, задатки та здібності, риси характеру, креативність та інтелект, духовність особистості) дозволяють дитині розв'язувати конкретні завдання та проблеми, що ставить перед нею життя. Життєву компетентність, як особистісну властивість людини, можна розвивати та вдосконалювати. Важливою складовою життєвої компетентності є духовна компетентність.

Духовна компетентність — це сукупність духовних здатностей людини, що обумовлюють її спроможність до самопізнання, самореалізації, самоконтролю та виражають її мораль (сукупність прийнятих нею моральних

норм) та моральність (здатність до власного морального пошуку), спроможність формувати життєві принципи та цінності.

Метою дослідження було проаналізувати ефективність використання нових методів засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку в умовах дитячого християнського табору.

Для даного дослідження було використано ряд методів і прийомів навчання, які були випробувані на практиці.

Дослідження було проведено в літньому таборі Львівської області, м. Червоноград, на базі Оздоровчо-Лікувального комплексу «Ровесник». Керівництвом табору був даний дозвіл на застосовування нових методів засвоєння біблійного матеріалу серед дітей молодшого шкільного віку, впродовж 4-ї табірної зміни (21 день) літнього табору в ОЛК «Ровесник» і проведення Біблійних занять, протягом 45 хвилин кожного дня (див. Додаток № 1).

В дослідженні взяли участь 60 дітей віком 8—10 років.

В дослідженні ми спирались на найбільш ефективні методи, які успішно використовувались під час літнього табору(див. Додаток № 2).

В процесі експерименту широко використовувався ігровий метод для засвоєння Біблійного матеріалу. Система педагогічних методів для засвоєння Біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку (див. Табл. № 1).

I. Методи	<i>Таблиця № 1</i>
Наочні методи	Ілюстративна розповідь, інсценування біблійних сюжетів
Словесні методи	Читання фрагментів Біблії, сюжетно — рольові ігри, евристична бесіда
Практичні методи	Продуктивна діяльність дітей
II. Методи	
Пасивні методи	Вчитель основна дійова особа, а учні пасивні слухачі, які підпорядковуються вказівкам вчителя
Активні методи	Вчитель і учні взаємодіють один з одним, учні активні учасники
Інтерактивні методи	Вчитель і учні активно взаємодіють і ці методи орієнтовані на більш широку взаємодію не тільки з вчителем, але й один з одним

Ігрові методи	Рольові ігри, ділові ігри, ігри - імітації, ігри — змагання
---------------	---

Гра — це серйозна розумова діяльність, в процесі якої розвиваються здібності дитини. В грі дитина збагачує коло уявлень про навколишній світ, розвиває мову. У колективних іграх дитина спілкується з однолітками, що допомагає їй краще адаптуватися в соціальному середовищі.

Як відомо, гра є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Ще К. Ушинський писав: «Зробити серйозне заняття для дітей цікавим — ось завдання початкового навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і до того ж серйозної діяльності... З перших же уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність в їх виконанні».

Систематичне використання ігор підвищує ефективність засвоєння біблійного матеріалу. Щоб ігрова діяльність на занятті проходила ефективно і давала бажанні результати необхідно було забезпечити виконання наступних вимог:

1. Готовність дітей до участі у грі (кожна дитина повинна засвоїти правила гри, чітко усвідомити її мету, кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний запас знань для участі у грі).
2. Забезпечення кожної дитини необхідним дидактичним матеріалом.
3. Чітка постановка завдань гри. Пояснення гри — зрозуміле та чітке.
4. Складну гру слід проводити поетапно, доки діти не засвоять окремі дії, а далі можна пропонувати всю гру і різні її варіанти.
5. Дії дітей слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати.
6. Не можна допустити приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку в грі, глузування тощо).
7. Доцільно розподіляти дітей (звичайно непомітно для них) так, щоб в одній команді був учень сильніший, а інший — слабший. Тоді ігри проходять ефективніше і постійно контролюються сильнішими. Розділити дітей по групах

треба так, щоб рівень їхніх знань і розумового розвитку був приблизно однаковим, щоб шанс виграти мала кожна група дітей.

8. Гра не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою. Зміст гри, її форма повинні бути доступними для дітей.

9. Гра має бути побудована таким чином, щоб усі діти брали у ній участь. Гра надає кожній дитині можливість випробувати свої сили в змаганні на кмітливість, пережити ситуацію поразки або успіху.

Дискусійні методи

Дискусія — це метод колективного обговорення певного питання. До дискусії готуються усі учасники (команда, мала група) та активно залучаються всі діти. Наприкінці дискусії формується єдине колективне рішення завдання або даються рекомендації. Для дискусії ми пропонували від трьох до п'яти питань (завдань). Питання формулювали так, щоб була можливість висловити різні погляди. Таким чином, діти вчаться висловлювати власну думку.

В процесі дискусії діти мають дотримуватись таких правил:

1. Не бійся висловлюватися.
2. Кожна думка важлива.
3. Вмій погодитися або не погодитися.

Можна запропонувати для дітей такий метод дискусії, названий нами «Сонечко». Перед заняттям на ватмані малюємо коло жовтого кольору (це основа «сонечка»). Необхідні матеріали: ручки, картки для дітей, ватман з заготовкою «сонечка».

1. Роздати кожній дитині ручки та по п'ять карток розміром 8×8 см.
2. Пропонуємо дітям дати відповідь на запитання.
3. Пригадайте, ким був Давид протягом свого життя.
4. Свої відповіді записуйте на картках. На кожній картці по одному слову, називаючи заняття Давида.

5. По закінченні виконання завдання кожна група дітей по черзі кріпить свої відповіді навколо «сонечка».

6. Після того, як всі діти прикріпили свої відповіді, обговорити з ними кожен з «промінців», який відповідає одному із занять Давида (пастух, музикант, воїн, друг, цар).

7. Діти пригадують всі якості і таланти Давида.

8. Напишіть в центрі «сонечка» слово «Бог».

Робимо з дітьми висновок, що всі якості і таланти, якими володів Давид, йому дав Бог. А Давид прославляв Бога за це і особливо був Богові вдячний. Цей метод ми використали кінці табору, коли діти познайомилися з усіма темами, які їм були запропоновані по темі «Давид. Від пастиря до Царя».

В дитячому таборі нами також була використана творча гра, яка називається «Так чи ні?» (істинне чи хибне твердження)

Гра по темі «Давид. Від пастиря до Царя»

1. Давид став першим царем в Ізраїлі. (Хибне. Першим царем був Саул)
2. В юнацькому віці Давид пас овець. (Істинне. Давид був пастухом)
3. Бог забрав від Саула царство через те, що Саул помилявся. (Хибне. Через гріх Саула)
4. Наступним царем після Саула став Давид. (Істинне)
5. Зброя, якою Давид здобув перемогу у битві з Голіяттом, були лук і стріли. (Хибне. Праця і кілька камінців)
6. Ідучи на битву з Голіяттом, Давид покладався на Господа. (Істинне)
7. Найкращим другом Давида був його батько — Єссей. (Хибне. Син царя Саула — Йонатан)
8. Коли у Давида була можливість помститися Саулу, він його вбив (Хибне. Давид виявив пошану до Саула, як до помазанця Божого)
9. Щоб віддячити Богу за всі перемоги, Давид збудував Храм для Господа. (Хибне. Храм побудує син Давида - Соломон)
10. У Давида буде нащадок, який царюватиме вічно. (Істинне. Ісаї 9:6,7)

Гра по темі «Ісус — Істинний Цар»

1. Ісус Христос народився, щоб спасти людство від гріха. (Істинне)
2. Ісус прийшов на ріку Йордан до Івана Хрестителя, щоб його хрестити.
(Хибне. Ісус хрестився від Івана Хрестителя)
3. Під час хрещення, на Ісуса зійшов Дух Святий. (Істинне)
4. Коли Ісус перебував 40 днів в пустелі, відповідав спокуснику
«Написано...». (Істинне).
5. На Таємній вечері Ісус називає учнів: «Ви раби Мої». (Хибне. «Ви друзі Мої»)
6. Ісус під час Таємної вечері дав учням заповідь: «любіть один одного»
(Істинне).
7. Доказом того, що Ісус полюбив світ, було те, що Він приніс Себе в жертву на хресті. (Істинне)
8. Слово Ісуса: «Звершилось!», сказане на хресті, означало, що Його життя на землі завершилось. (Хибне. Заплачена повна ціна за гріхи людства)
9. Ісус Христос був нащадком царя Саула. (Хибне. Царя Давида)
10. Розбійник, що був розп'ятий поруч з Ісусом визнав, що Ісус є Цар.
(Істинне).

Наводимо ще зразки творчих методів, що були використані в таборі.

Інсценування — пантоміма

Наступний метод використовували в кінці табору для дітей до 10 років. Поділити загін на 5 груп.. Кожній групі, роздати одну біблійну тему з табору.

1. *Пастух. Давид випасає отари овець*
2. *Музикант. Давид утішає Саула музикою*
3. *Воїн. Битва Давида з Голіатом*
4. *Друг. Давид і найкращий його друг Йонатан*
5. *Цар. Помазання Давида на Царя*

Завдання для дітей. Поставте пантоміму до 3 хв. часу. На костюми використовуйте підручні матеріали. П'ять груп протягом дня готують пантоміму і на вечірній програмі представляють свою пантоміму.

Ті діти, які є глядачами, мають встановити про що ця історія.

Цей метод дав можливість керівникам табору зрозуміти, наскільки уважними були діти на заняттях. А діти могли повторити біблійний матеріал, виявити свої творчі здібності, а також набути духовного досвіду.

В кінці робимо висновок про те, що з роду Давидового народиться вічний Цар – Ісус Христос. І Його пануванню не буде кінця.

Ще один цікавий, творчий метод, використаний в таборі.

Розповідь в малюнках

Поділити загін на 5 груп. Кожній підгрупі видати: аркуш А-1 (ватман), кольорові олівці та фломастери, клей ПВА, кольоровий папір, ножиці, конверт з листом, в якому описується розповідь з життя Давида.

Завдання для дітей:

1. відкрийте конверт і прочитайте Біблійну історію;
2. за допомогою кольорових олівців та фломастерів, намалюйте цю історію по фрагментам.
3. використайте кольоровий папір, ножиці і клей, та виготовте стрілки, які вкажуть на порядок подій у розповіді; наклейте їх на свій малюнок;
4. по завершенню роботи, обміняйтесь своїми малюнками з іншою групою по колу.
5. опишіть роботу своїх ровесників, розкажіть цю історію по малюнку, який ви одержали. Діти повторюють Біблійні історії, які слухали на заняттях.

Надаємо зразок розповіді, яку одержує група і має намалювати малюнок.

Розповідь по темі «Помазання Давида на царство»:

Господь звернувся до пророка Самуїла і повідомив, що забрав від царя Саула царювання над Ізраїлем.

Бог наказав пророку взяти свого рога з оливою і йти до вифлеємця Єссея, бо Господь обрав Собі царя між його синами. Самуїл вчинив, як звелів йому Господь.

Самуїл прийшов до Єссея, побачив старшого сина Еліява. Господь сказав до Самуїла, що не його Бог обрав на царя. Тоді Єсей покликав другого сина Авінадава до Самуїла, та і цього не вибрав Господь.

Потім Єсей привів Шамму, третього сина. Бог сказав, що і цього не вибрав на царя.

Отак, Єсей привів сім своїх синів до Самуїла та Самуїл сказав до Єссея: «І цих Господь не вибрав.»

Самуїл спитав Єссея: «Чи є в тебе ще сини?» Єсей відповів: «Є ще найменший та він пасе вівці.»

Прийшов наймолодший син Давид. Він був русявий, гарний, вродливий.

І повелів Господь: «Помаж його на царя, бо його я вибрав.»

Узяв Самуїл ріг з оливою й помазав його на царство. І Дух Господній зійшов на Давида того дня.

3.2 Зміст програми дитячого літнього християнського табору для дітей молодшого шкільного віку

ДАТА	ТЕМА
1 день	Давид. Господь – Добрий Пастир
2 день	Ісус. Народження Царя
3 день	1 метод. Наочний. Жезл і посох
4 день	Давид. Бог обирає царя
5 день	Ісус. Хрищення Ісуса
6 день	2 метод. Наочний. Кулька з водою
7 день	Давид. Божа зброя
8 день	Ісус. Ісуса спокушає диявол

9 день	3 метод. Наочний. Читання Писання по ролях. <i>Важка сумка</i>
10 день	Давид. Господь дарує щиру дружбу і любов
11 день	Ісус. «Ви друзі Мої»
12 день	4 метод. Наочний. <i>Серце Бога</i>
13 день	Давид. Перемагай зло добром
14 день	Ісус. Перемога на хресті
15 день	5 метод. Наочний. <i>Мотузка і ножниці</i>
16 день	Давид. Божа обітниця Давиду
17 день	Ісус. Прихід Царя
18 день	6 метод. Наочний. <i>Кораблик - Хрест</i>
19 день	Давид. Господь - моя сила та пісня
20 день	Ісус. Радість на небесах
21 день	7 метод. Наочний. <i>Серветка - квітка</i>

Біблійний матеріал підібраний нами з урахуванням інтелектуальних можливостей дітей (див. Додаток № 1). Матеріал подавався в доступній і цікавій формі для дітей. Епізоди з життя біблійних персонажів підібрані такі, щоб були насичені динамічними змінами, несли повчальний виховний характер і так, щоб на них можна було розкрити духовні істини. Давид, як біблійний герой, привабливий тим, що він був мужній, хоробрий, послідовний в своїй прихильності до Бога. Ісус, як біблійний персонаж, привабливий тим, що він нащадок Давида, а як Божий Син — Він є Спаситель для кожної людини.

В програмі ми намагалися порівнювати ці постаті і підкреслювати їх високі моральні якості, гідні для наслідування дітьми.

В межах табору обидві групи експериментальна і контрольна, зранку мали молитву біля Каплиці, а після сніданку в них були катехитичні заняття по Біблії.

В контрольній групі проводилась бесіда згідно теми дня, вивчення біблійного матеріалу згідно теми дня і попереднє закріплення по питаннях теми.

В експериментальній групі проходила бесіда по біблійній темі і проводилось засвоєння біблійного матеріалу з використанням ігрових, творчих, дискусійних інноваційних методів засвоєння біблійного матеріалу серед дітей молодшого шкільного віку.

Метою нашого дослідження було встановлення впливу цих методів на засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку.

В перший день ми розглянули тему: «Давид. Господь — Добрий Пастир».

Ця тема розглядалася на основі Псалма 23. Тут ми розказали про Давида, як пастуха. Як він пас овець свого батька; як він мужньо захищав овець від хижих звірів, використовуючи посох, пращу і камінці. Показали мультфільм про Давида пастушка з серії Суперкнига.

В другий день в нас була тема: «Ісус. Народження Царя».

Для розповіді ми використали Євангелію від Луки 1 розділ. Ісус Христос, як нащадок Давида, народився в звичайній не багатій сім'ї. Цим Бог показав, що народження Месії сталося в небагатій сім'ї, і що багатство та людські почесті не мають значення для Небесного Царства. Майбутній Небесний Цар, як Людина, мав досить просте походження.

В третій день в експериментальній групі було проведено бесіду з використанням наочного методу для закріплення засобів біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку. Ця бесіда стосувалася «жезла і посоха», які мав пастух. В бесіді з дітьми використовували Псалом 23:4 (Давида), де Давид говорить, що жезл и посох Доброго Пастиря є для нього підтримкою. Ми наголосили дітям, що нам Бог теж дає підтримку в використанні Святого Письма (як посоху) і Духа Святого(як жезла).

В четвертий день нашого табору ми розглядали тему: «Давид. Бог обирає царя». Ми розглядали тему як Давид був обраний Богом на царя; як пророк Самуїл здійснив помазання Давида на царя в присутності його сім'ї. Цей епізод з життя Давида показує, що вибір Бога може не співпадати з вибором людей. Бог обирає людей за станом їх серця, а не за зовнішністю і не за сферою діяльності. Давид був пастухом, а не певною знаменитістю.

В п'ятий день дитячого табору в нас була тема: «Хрищення Ісуса».

Біблійний матеріал взятий нами з Євангелії від Мавія 3 розділ.

Ця тема пов'язана з темою «обрання Давида на царя». Як Бог вибрав Давида на наступного царя після Саула і при цьому відбулось його помазання елеєм.

Так Хрищення Ісуса було тією подією в його житті, коли до Хрищення Ісус жив звичайним життям Людини, так після Хрищення Він змінює Свою діяльність: з роботи звичайного теслі і стає Месією, посланцем Бога і майбутнім Царем.

В шостий день табору в експериментальній групі був використаний наочний метод з двома повітряними кульками. Одна кулька містила склянку води, а друга наповнена повітрям. Коли повітряну кульку проносили над полум'ям свічки, то вона швидко тріскала, а кулька, наповнена водою і пронесена над полум'ям свічки, уціліла.

Для дітей ми робили висновок, що людина сповнена Духа Святого, встоїть в будь-яких випробуваннях.

На сьомий день табору в нас була тема: «Давид. Божа зброя». В своїй розповіді ми використали місце з Писання 1 Самуїловаа 17 розділ.

Тут ми розказали про обладунки воїна — велетня Голіята та озброєння молодого пастушка Давида. Порівняли їх озброєння. Проте, Давид мав перевагу в тому, що на його боці воював Сам Господь Бог. Міць Бога більша від будь-якої зброї людей. Давид переміг Божою силою.

В восьмий день табору ми мали тему: «Ісуса спокушає диявол».

Для розповіді ми використали Євангелію від Матвія 4 розділ.

Подібно до того, як Давид переміг Голіята, використовуючи Божу зброю, то Ісус переміг всі спокуси від диявола, коли використовував духовну зброю, силу Слова Божого. Коли відповідав спокуснику «Написано...». Зробили з дітьми висновок, що перемагати ворога можна виключно Божою силою.

В дев'ятий день дитячого табору в експериментальній групі ми застосували наочний метод засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого

шкільного віку, який полягав в тому, що діти мали оцінити вагу сумки. Потім ми повідомили, що вага сумки сім кг, як вага наконечника списа Голіята. То якою ж мала б бути вся зброя велетня і наскільки сильний він був. Проте зброя Голіята не може протистояти Божій могутності, якою був озброєний Давид. Діти зробили висновок, що хоч вони малі та не дуже сильні, але з Богом вони можуть перемогти будь-яких «велетнів».

В десятий день в таборі розглядалась тема: «Давид. Господь дарує щирю дружбу і любов». Розповідь була побудована на основі 1 Самуїлова 20 розділ, де розповідається про щирю дружбу Давида і Йонатана, сина Саула. Давид і Йонатан любили один одного і допомагали один одному. Їх дружба була міцнішою, ніж родинні зв'язки.

Проте любов Бога більше, ніж будь-якої людини, бо Ісус помер заради спасіння кожної людини від гріха і цим переконливо показав Свою велику любов до людини.

В ході одинадцятого дня з дітьми ми вивчали тему: «Ісус називає своїх учнів друзями», яка ґрунтувалася на Євангелії від Івана 15 розділ. Настав час повернення Ісуса до свого Отця і Господь готує учнів до Свого відходу. На прощання Ісус показує учням Свою велику любов до них. Він називає їх не рабами, а друзями своїми.

Як Давида і Йонатана зв'язувала велика любов, то любов Ісуса до Своїх учнів ще сильніша. По законам цієї любові маємо жити ми, як християни і послідовники Ісуса.

На дванадцятий день в експериментальній групі під час бесіди про велику Божу любов був використаний наочний метод, який ілюстрував цю любов.

Кожна дитина практично виготовляла серце з аркуша А4 і, роблячи надрізи певним чином, одержала суцільну смужку у вигляді кільця. Через це кільце може пройти будь-яка людина. І ми разом з дітьми зробили висновок, що любляче серце Бога настільки велике, що вміщає кожного, хто приходить до Бога.

В тринадцятий день розкривалися тема: «Давид. Перемагай зло добром». Ця тема ґрунтувалася на матеріалі з 1 Самуїлова 26 розділ.

З розповіді катехита діти дізналися, що цар Саул ненавидів Давида, заздрив, переслідував і намагався вбити. Давид багато прикростей натерпівся від свого ворога. Проте Давид не вважав царя Саула своїм ворогом, і кілька разів намагався його в цьому переконати. Коли в Давида видалася кілька разів нагода вбити Саула, то він не лише не вбив його, але з повагою поставився до нього і сказав, що не підніме руку на Божого помазанця.

Цей шляхетний вчинок Давида надзвичайно вразив дітей і вони зрозуміли, що зло треба перемагати добром і не прагнути мститися за себе, бо справжнім Суддею для людей є Бог, Який віддасть кожному по справедливості в свій час.

В чотирнадцятий день нашого табору в обох групах була розглянута тема: «Ісус. Перемога на хресті», матеріал якої ми почерпнули з Євангелії від Івана 19 розділ. В цьому розділі розповідається про те, як Ісуса розп'яли на хресті, про Його великі страждання і не лише від фізичних страждань, а й від того, що Він був залишений учнями. Але найгірші страждання Йому принесло усвідомлення того, що Його залишив Бог, Який відвернувся від гріха, який був покладений на Ісуса.

Ми пояснили дітям, що ці неймовірно важкі страждання Ісус терпів заради тебе і мене. І це була Його перемога на хресті, якою ти можеш скористатися, якщо повіриш цій звістці.

В п'ятнадцятий день в експериментальній групі нами був використаний наочний метод навчання, який ілюструє силу гріха і як людина може звільнитися від нього. Дитині, викликаній на середину, поступово на складені разом долоньки намотувалась тоненька нитка. Кожен виток цієї нитки символізував один певний гріх людини. Коли цих витків (гріхів) накопичувалось досить багато, то пропонували дитині розірвати ці витки. Звичайно вона не могла зробити це самостійно. Тоді на допомогу приходив катехит і ножицями розрізав намотану нитку.

Ми пояснили дітям, що Спаситель Ісус Христос прийшов на землю, щоб звільнити кожного з нас від наших гріхів. Звільнившись від нитки, використавши ножиці, може кожна людина. Так само кожна людина може звільнитись від гріха через віру в жертвовну смерть Ісуса Христа.

В шістнадцятий день табору в обох групах була розглянута тема: «Божа обітниця Давиду». Матеріал для бесіди ви взяли з 2 Самуїлова 7 розділ. Ми розказали дітям, що в Давида на серці було збудувати Храм для Господа і тим прославити Його. Проте Бог вирішив інакше.

Він сказав, що Храм збудує його син Соломон. Давид хотів збудувати Храм для Господа, а натомість Бог пообіцяв, що збудує Вічне Царство і Царем в цьому Царстві буде потомок Давида і що це Царство буде вічним, і ніколи не буде зруйноване. І тепер ми знаємо, що вічним істинним Царем є нащадок Давида Ісус Христос.

Діти зробили висновок, що Бог виконує свої обіцянки і вічне царство буде встановлене і ми всі очікуємо Другого приходу Ісуса, коли Він встановить Своє Вічне Царство.

Сімнадцятий день був присвячений темі: «Ісус. Прихід Царя». Тема викладалася в обох групах і матеріал ми взяли з Євангелії від Луки 23 розділ. В цей день ми розказали дітям про розмову Ісуса з розбійником на хресті. Розбійник на хресті, розп'ятий поруч з Ісусом, увірував в те, що Ісус обіцяний Цар і попросив взяти його в це царство. А Ісус пообіцяв: «Сьогодні будеш зі Мною в раю». Так діти зрозуміли, що через смерть Ісуса на хресті кожний може потрапити в вічне Царство, про це треба лише попросити і визнати Ісуса Царем цього царства, як це зробив розбійник.

На вісімнадцятий день в експериментальній групі ми провели наочний, активний метод засвоєння біблійного матеріалу серед дітей молодшого шкільного віку. Метод полягав в тому, що повторивши історію про розп'яття Ісуса на хресті, розказуємо історію про чоловіка, який шукав щастя.

В процесі розповіді учні за нашим зразком спільно з нами з аркуша паперу А4 спочатку виготовляють човник, потім будиночок, літачок, ракету і нарешті хрест.

Діти є активними слухачами розповіді, бо вони слідкують за тим як виготовляю цей виріб і виготовляють його.

З розповіді діти дізнаються, що людина прагнула мати корабель, будинок, літак і, навіть, ракету, проте не була задоволена довгий час. Її радість була тимчасовою і короткочасною. І нарешті, коли познайомилась з Ісусом Христом, то одержала мир з Богом і повне задоволення. Діти виготовляють хрест, як нагадування про Ісуса Христа. І діти дізнаються, що лише в Ісусі Христі людина може отримати велику радість, мир і повне задоволення.

Дев'ятнадцятий день був присвячений темі: «Давид. Господь моя сила та пісня». Розповідь ми побудували на матеріалі з 2 Самуїлова 6 розділ. Обидві групи: і контрольна і експериментальна почули розповідь про те, як Давид переносив Божий ковчег на постійне місце його розташування в Єрусалим, столицю Давидового Царства. Перенесення ковчегу супроводжувалась великою радістю, грою на музичних інструментах, танцями і великими жертвоприношеннями. Давид і весь Ізраїльський народ раділи цією подією, бо для них Божий ковчег був символом Божої присутності серед свого народу.

Катехит робить висновок, що для нас присутність Бога в житті визначається присутністю Духа Святого. А там де є Бог там є радість, мир і великий спокій. Божу присутність в своєму житті Божий народ може святкувати щодня і славити Бога щодня.

На двадцятий день дві групи почули розповідь, записану в Євангелії від Луки 15 розділ. Це притча про блудного сина.

Молодий син залишив батька, взяв свою спадщину, промотав її в далекій країні. І коли, не маючи коштів на проживання, голодуючи, покався і вирішив повернутися до батька, то батько його простив і прийняв його як сина, повернувши йому всі привілеї сина господаря.

Притча вчить дітей тому, що Господь, як Небесний Батько прощає кожного грішника, який щиро просить в Нього прощення. Бог таку людину усиновлює, дає їй всі привілеї дитини Божої і влаштовує на Небесах велике свято. Діти дізналися, що кожний з них може стати дитиною Божою, йдучи шляхом покаяння.

Темою двадцять першого дня була: «Господь моя сила та пісня». В цей день в експериментальній групі був використаний наочний метод зі серветкою. Діти уважно слухали і слідкували за діями, які виконував катехит зі серветкою. Тут катехит розказував історію свого життя і повідомляв, які труднощі і негаразди переживав в житті без Бога. Коли йшла розповідь катехит все більше і більше жмакав серветку. Коли життя вважав майже втраченим, то кинув серветку на підлогу. Але це не кінець. Тут в життя людини входить Ісус Христос.

Коли людина знайомиться з Христом і в молитві просить Ісуса стати її Господом і Спасителем, то Христос входить в життя і змінює життя на добро, зміцнюються стосунки в сім'ї, людина пізнає Бога і починає нове, щасливе життя з Христом. В процесі цієї розповіді катехит піднімає пожмакану серветку і виготовляє з неї прекрасну троянду. Діти дізнаються, що їх життя на землі може змінитися на краще, якщо вони пізнають Господа і попросять Його стати їх Господом і Спасителем. І Господь миттєво це виконує.

3.3 Застосування методів математичної статистики до аналізу проведених тестів

По закінченні двадцять першого дня в таборі з дітьми в один і той самий день було проведено тести згідно опитувальника (див. Додаток № 3). Діти дали відповіді на 42 питання, які були розбиті по шість питань в 7 темах. Ці теми були розглянуті на протязі цілого табору.

В контрольній та експериментальній групі проведено опитування в тестовій формі. В кожній групі було по 30 учасників.

Методи математичної статистики використовувались з метою обґрунтування актуальності методів засвоєння біблійного матеріалу серед дітей молодшого шкільного віку. Перша група була контрольна, а інша експериментальна.

Ми порівняли кількість вірних відповідей і перевірили ефективність наскільки діти засвоїли тему в групі контрольній та експериментальній. По закінченню експерименту ми порахували кількість правильних відповідей.

$$x = \frac{\text{к - ть вірних відповідей}}{\text{загальна кількість запитань}} \times 100\%$$

Зокрема для подальшого ґрунтованого опису результатів тестів ми визначили відсоткове відношення в двох групами дітей. Нами було виявлено результати, які допомогли зрозуміти наскільки діти засвоїли теми в групі, де застосовувалися інноваційні методи засвоєння біблійного матеріалу і ці діти дали як найбільше правильних відповідей.

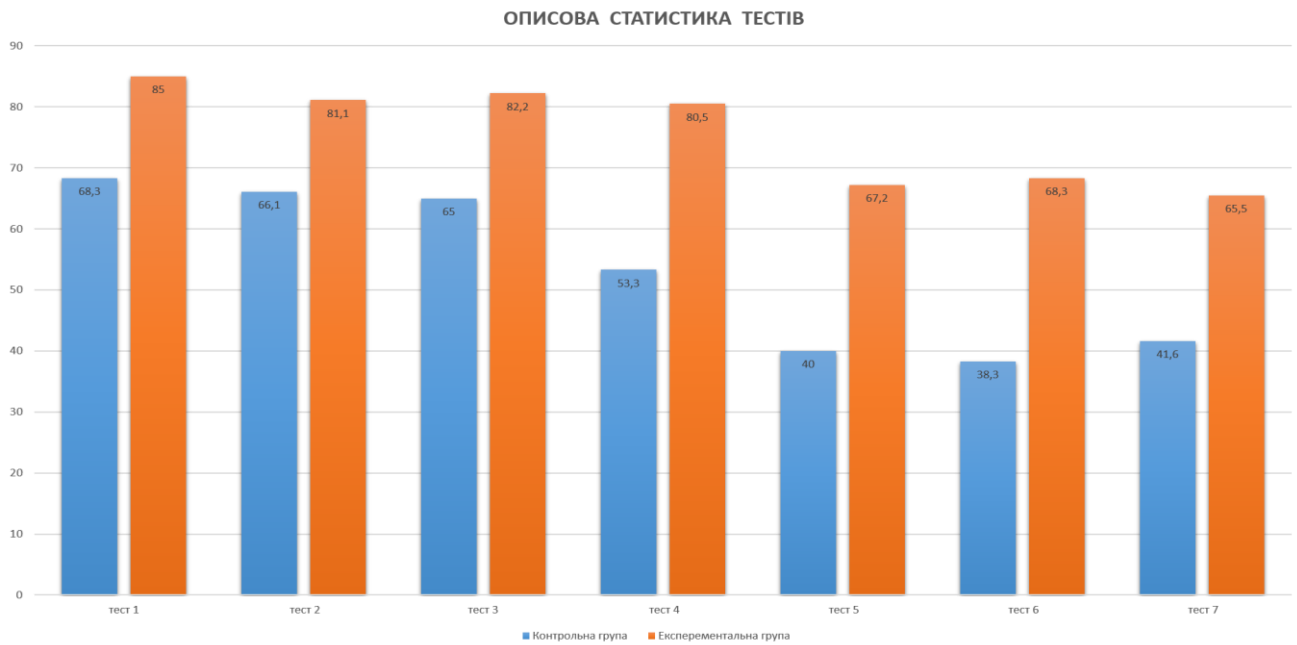
Надаємо зведену таблицю правильних відповідей по групам і по тестах (див. Табл.№ 2)

Таблиця № 2

	Контрольна група		Експериментальна група	
	Кількість вірних відповідей		Кількість вірних відповідей	
№ тесту	Абсолютні значення	% відношення	Абсолютні значення	% відношення
1	123	68,3	153	85,0
2	119	66,1	146	81,1
3	117	65,0	148	82,2
4	96	53,3	145	80,5
5	72	40,0	121	67,2
6	69	38,3	123	68,3
7	75	41,6	118	65,5

За даними таблиці побудовано діаграму.

Діаграма. Результати опитування дітей контрольної і експериментальної груп.

1. З одержаної діаграми видно, що кількість правильних відповідей на кожний з семи тестів в експериментальній групі більше від кількості правильних відповідей в контрольній групі.

2. Наочно можна переконатися, що знання дітей експериментальної групи, в якій застосовувалися різні додаткові, цікаві, активні методи засвоєння біблійного матеріалу, виявились кращими від знань дітей контрольної групи (без використання методів засвоєння біблійного матеріалу)

3. Очевидно, що рекомендовані нами методи засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку виявились дієвими і ефективними.

Описова статистика тестів була проведена порівнянням середніх арифметичних двох незв'язаних вибірок (Манна Вітні) за формулою:

$$U_{emp} = (n_1 * n_2) + \frac{n_x * (n_x + 1)}{2} - T_x$$

Оцінка статистичної значущості змін після експерименту проводилася методом статистичних гіпотез, за допомогою непараметричного критерію Вілкоксона.

До уваги також брались абсолютні значення з метою формування уявлення про окремі кількісні показники заповнених тестів.

За результатами статистичної обробки відповідей учнів в двох групах: контрольній і експериментальній виявилось, що різниця у відповідях на перші три тести виявилась статистично незначуща. Проте різниця у відповідях цих груп на решту 4 тести виявилась статистично значуща.

Отже, вплив ефективності активних методів засвоєння біблійного матеріалу проявився при вивченні чотирьох останніх тем програми.

ВИСНОВКИ

Сучасні вимоги до процесу навчання і виховання зумовлюють нову якість взаємодії вчителя та учня. Функція вчителя як основного джерела інформації сьогодні втрачає актуальність, вчитель перетворюється на організатора, консультанта, керівника та експерта з самостійної роботи учнів. Все це можна сказати і про вивчення Біблії. Саме тому нові вимоги зумовлюють пошук таких засобів та методів навчання, які виконували б у навчальному процесі інформативну та мотивуючу функцію. Такими засобами стають нові методи та прийоми навчання.

За результатами проведеного дослідження застосування методів засвоєння біблійного матеріалу в українських літніх таборах на прикладі дітей молодшого шкільного віку можна сформулювати наступні висновки та рекомендації:

1. Організація літнього відпочинку дітей є складовою частиною безперервного та послідовного процесу християнського виховання. Дитячі заклади відпочинку створюють умови для змістовного, педагогічно обґрунтованого та цікавого дозвілля дітей, дають можливість їм творчо розвиватися, духовно та інтелектуально збагачуватися, розширювати світогляд.

2. Правильно організована система літньої додаткової освіти, яка базується на актуалізації інтересів і потреб дитини, здатна вирішити цілий комплекс проблем: організувати культурне та змістовне дозвілля дітей, збагатити їх соціальний досвід, вирівняти стартові можливості розвитку особистості дитини, виховати шанобливе ставлення до своїх ближніх, історії, культурної спадщини та природи рідного краю, забезпечити кожній дитині «ситуацію успіху», сприяти самореалізації особистості дитини, розвинути організаційні навички та лідерські якості у дітей шляхом створення різноманітних проєктів, підвищити у дітей бажання до вивчення біблійного матеріалу, урізноманітнити життя дітей та зробити заняття цікавими та незвичними, прищепити повагу до праці та трудової діяльності, пропагувати

здоровий спосіб життя та заняття спортом, компенсувати інші проблемні зони в системі загальної освіти.

3. Пошук нових та реконструкція старих методів засвоєння біблійного матеріалу, які могли б забезпечити взаємозв'язок освітньої, розвиваючої та виховної функції навчання, набувають актуального значення. Їх використання в освітньому процесі приносить дітям безсумнівний успіх та вимагає від справжнього катехита прагнення зробити дитину кращою за допомогою добра та любові.

4. Інтегрування нових методів в існуючу систему педагогічних методів для дітей молодшого шкільного віку доводить, що на сьогодні найбільш ефективними методами є методи творчого мислення, дискусійні та творчі методи, праці з текстом, інноваційні методи з використання мультимедійних технологій та безсумнівно, ігри.

Якісний розвиток основних психічних процесів молодших школярів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви) залежить від того, наскільки успішно організована навчальна та виховна діяльність. Підвищити ж її ефективність можна за умов використання на заняттях та під час відпочинку різних видів ігор, оскільки навчально-ігрова діяльність, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності навчання та виховання учнів початкової школи, а з іншого – створює умови для розвитку та вдосконалення психічних процесів у молодшому шкільному віці.

5. Загалом можна констатувати що поставлені в дослідженні завдання було успішно виконано і в подальшому розроблені методи можна застосовувати на практиці. Матеріали проведеного дослідження також стануть у нагоді для подальшого вивчення специфіки засвоєння біблійного матеріалу дітьми молодшого шкільного віку і основою для майбутніх досліджень у цьому напрямку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія: український переклад І. Огієнка. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>
2. Браун-Галковська М. Домашня психологія. – Львів, 2000. – 175 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
4. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 128-142.
5. Великого бажайте! Блаженства у житті Патріарха Йосифа Сліпого. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей про блаженства / Н. Дуда, Л. Цюпа, М. Шипка, Н. Мусій, А. Козіброда – Львів: Колесо, 2017. – 144 с.
6. Витівський М. Християнське виховання і навчання дітей. / М. Витівський. – Трускавець, 2001. – 136 с.
7. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
8. Вступ до Катехитичної серії «З нами Бог» / Пер. з англ. Л. Коцюмбас. – Львів: Видавництво «Свічадо», 1998. – 44 с.
9. Джен Дайєр. 100 ідей для дитячого клубу. – Видавництво «Нова надія», 2011. – 316 с.
10. Дзерович Ю. Християнсько-релігійне виховання молоді. // Перший український педагогічний конгрес (1935). – Львів, 1938. – С. 195-197.
11. Добровольська О. Формування духовної компетентності учнів на основі християнських моральних цінностей // Серія Філософія. – С. 104-110. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ped_in_2015_1_21.pdf

12. Довженко О. Зачарована Десна. / О. Довженко. – К.: Дніпро, 2008. – 502 с.
13. Дорогою добра і краси. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей про християнські цінності на прикладі життя та вчення митрополита Андрея Шептицького / [Н. Дуда, Л. Цюпа] – Львів, 2015. – 152 с.
14. Дорогою милосердя. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей про діла милосердя / Н. Дуда, Л. Цюпа, А. Козіброда – Львів: Колесо, 2016. – 116 с.
15. Дорогою милосердя. Моя мандрівка з Ісусом та друзями. Методичні матеріали для проведення тематичних зустрічей про діла милосердя / [Н. Дуда, Л. Цюпа, А. Козіброда] – Львів, 2016. – 80 с.
16. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
17. Загромадження Сестер Пресвятої Родини: офіційний сайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zspr.org.ua>
18. Зелинский К.В., Черникова Т.В. Нравственное воспитание школьников: теория, диагностика, эксперимент, технология и методы: учеб.-метод. пособие / под ред. В.И. Слободчикова. – М.: Планета, 2010. – 280 с.
19. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. – М.: Школа-Пресс, 1996. – 272 с.
20. Івах С.М. Принципи та методи християнського виховання. / С. М. Івах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Ч.5. – Умань, 2008. – С. 70-75.
21. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. – Львів: Видавництво «Свічадо», 2012. – с. 336 + 64 іл.
22. Козак Амвросій та ін. Інструкція для щастя: практичний посібник для проведення таборів «Веселі канікули з Богом». – Івано-Франківськ, 2018. <http://osbm.if.ua/animatory-parafii.html>
23. Лефевр Марлин Д. Методы творческого обучения. – Одеса: Богомыслие, 2006. – 346 с.

24. Марко Вікторія. Духовне виховання дітей молодшого шкільного віку в катехитичних і католицьких школах. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2015. – 272 с.
25. Мень А. Библиологический словарь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://religion.wikireading.ru/119327>
26. Моя мандрівка з Ісусом та друзями: Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів / [Луїза Цюпа та ін.] – Львів: Свічадо, 2007. – 128 с.
27. Моя мандрівка з Ісусом та друзями: Світло віри у моєму житті. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів / [Луїза Цюпа, Н. Дуда, Юліана Дзюбата та ін.] – Львів: Вид-во «Колесо», 2013. – 112 с.
28. Моя мандрівка з Ісусом та друзями: Царський бенкет. Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів / [Л. Цюпа, Н. Дуда, Ю. Дзюбата та ін.] – Львів: Вид-во «Колесо», 2014. – 160 с.
29. Навчаймося з радістю. Активні методи в катехизі. / Патріарша катехитична комісія УГКЦ. – Львів: Видавництво катехитично-педагогічного інституту, 2004. – 96 с.
30. Обухова Л.Ф. Возрастная психология: учебник. – М.: Российское педагогическое агенство, 1996. – 374 с.
31. Олівці. Порадник з організації та проведення християнських таборів для дітей та молоді [Текст] / укладач О. Є. Щур. – Львів: Видавництво «Свічадо», 2016. – 40 с.
32. Основи психології та педагогіки: Навчальний посібник / Мацко Л.А., Прищак М.Д. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 158 с.
33. Педагогіка: Навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>
34. Пізнаваймо. Катехизм для учня (1 кл.). – Львів: Свічадо, 2009. – 74 с.
35. Психология и педагогика: учебник для бакалавров / В. А. Слостенин [и др.]; под общ. ред. В. А. Слостенина, В. П. Каширина. – М.: Издательство

- Юрайт, 2013. – 609 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/5402/psihologiya/psihologiya_i_pedagogika
36. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 №375-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, № 45, ст. 313. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17>.
37. Про організацію літнього відпочинку дітей (методичні рекомендації) // Лист МОН молоді та спорту № 1/9-391 від 23.05.12 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/pozashk_osv/29762/
38. РАЗОМ: Посібник для катехита: 3-ій клас / Пер. з англ. Л. Коцюмбас. – Львів: Свічадо, 2000. – 168 с.
39. Религиозное воспитание детей / Епископ Александр (Милеант) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dorogadomoj.com/dr363vos.html>
40. Розвивальні ігри та завдання в навчально-виховному процесі молодшого школяра: посібник // укладач Коваль І. Ю. – Хмельницький, 2016. – 37 с.
41. Рон Елвард, Даг Ландро. Навчаючи дітей шляхам Божим: посібник для батьків та вчителів. – Київ: Видавництво «Рука допомоги», 2009. – 160 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testlib.meta.ua/book/133893/read/>
42. Руфь Фрей. Видеть, слышать, мыслить: вспомогательный материал для объяснения библейски истин детям в воскресной школе и дома. – 1993. – 34 с.
43. Самолюк Г.С. Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 21, 2012. – С. 284-291.
44. Святі Таїнства в житті християнина: Методичні матеріали для проведення літніх християнських таборів. / [Н. Дуда та інш.] – Львів, 2012. – 98 с.
45. Семез Андрій. Виховання людини у творчості В. Сухомлинського. // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 11-15.

46. Сиротич Наталія. Діти завжди потребують до себе негайної уваги // Українська правда, 30 квітня 2018. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/04/30/230605/>
47. Сковорода Г. Твори в двох томах. – Том 1. Поезії, байки, трактати, діалоги / Ред. Олекса Мишанич. / Г.С. Сковорода. – К.: УНІГУ НАН України, 1994.
48. Солова В.М. Соціалізація школяра у змісті діяльності дитячого закладу оздоровлення і відпочинку з денним перебуванням. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. - № 2. – С. 43-48.
49. Сохань Г. Інтегроване вивчення Біблії як джерела християнської етики чи посягання на Свята святих? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/initsiatyvy/17-ukraina/1125-integrovane-vivchennya-bibliji-yak-dzherela-khristiyanskoji-etiki-chi-posyagannya-na-svyataya-svyatikh>
50. Сохань Г. П'ятнадцять цікавих фактів про Біблію. / Галина Сохань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galasoh.blogspot.com/2016/09/blog-post.html>
51. Стефанюк С.К., Голянчук Р.М. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот. Вип. 2 / За заг. ред. С. К. Стефанюк. – Х.: Кроссруд, 2010. – 68 с.
52. Сухомлинський В.О. Зібрання творів: Навчальний посібник / В.О. Сухомлинський. – М.: Логос, 1999. – 400 с.
53. Сью Рельф. 100 простих ідей саморобок для дітей. – Львів: Видання «Нова надія», 2009. – 220 с.
54. Сью Рельф. 100 рецептів бесід з дітьми. – Львів: Видання «Нова надія», 2009. – 212 с.
55. Теория обучения. Теория и практика: учебник для бакалавров /. В. А. Ситаров. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 447 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/57094/pedagogika/problemne_navchannya

56. Технології організації відпочинку дітей у пришкольному таборі (з досвіду роботи): практичний посібник / упор. Н.І. Полицяк. – Рівне: РОШПО, 2012. – 48 с.
57. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – К.: Радянська школа, 1949. – 213 с.
58. Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. Т. 1. Педагогічні статті / К. Д. Ушинський. – К.: Рад. шк., 1954. – 449 с.
59. Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. Т. 6. Матеріали до третього тома «Педагогічної антропології». Психологічні статті / К. Д. Ушинський. – К.: Рад. шк., 1955. – 616 с.
60. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
61. Церква, суспільство, держава у протистоянні викликам і загрозам сьогодення: інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу «Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин» 24 травня 2016р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. – Київ, 2017. – 48 с.
62. Як навчати притчами. Методичні поради. / Катехитична комісія Львівської Архиепархії. – Львів, 2000. – 23 с.
- Congregation for Catholic Education. Lay Catholics in Schools: Witnesses to Faith (October 15, 1982), 1982.